

Впровадження травма- інформованого підходу під час слідчих інтерв'ю

Цей пілотний Інструментарій розроблений для слідчих та прокурорів, які залучені до роботи із потерпілими/постраждалими від міжнародних злочинів в Україні

2026

Подяки

Global Rights Compliance (GRC) висловлює подяку Офісу Генерального прокурора України (ОГП), Національній Поліції України та Координаційному центру підтримки потерпілих та свідків ОГП за постійну готовність ділитися своїм досвідом, найкращими практиками та викликами. GRC також визнає їхню відданість покращенню взаємодії з потерпілими/постраждалими, та загальної якості їхньої роботи.

manas

Ми висловлюємо щиру вдячність Manas за їхній огляд та цінний внесок, які допомогли сформуванню документу так, щоб він справді відображав травма-інформований підхід, відповідно до найкращих міжнародних практик.

Створення цього інструментарію стало можливим завдяки підтримці Європейського Союзу

Зміст

1. МЕТА ЦЬОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ	4
2. МЕТОДОЛОГІЯ	6
3. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТЕРМІНІВ	7
4. ФАКТОРИ, ЯКІ МОЖУТЬ ФОРМУВАТИ РІВЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСТРЕСУ ТА РЕАКЦІЙ ОСОБИ	9
5. РОЗУМІННЯ ТРАВМА-ІНФОРМОВАНИХ ПРАКТИК	12
6. ЗАСТОСУВАННЯ ТРАВМА-ІНФОРМОВАНИХ ТЕХНІК ТА ПІДКАЗОК	16
6.1 Ключові рекомендації для кожного етапу процесу інтерв'ю	16
6.2. Додаткові корисні поради для інтеграції травма-інформованого підходу	36
6.3 Запропоновані дії щодо типових психологічних та фізичних реакцій під час інтерв'ю	44
6.4 Особливості проведення інтерв'ю з особами, які можуть перебувати в ситуації підвищеної вразливості	54
7. ЗАХИСТ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СЛІДЧИХ ТА ПРОКУРОРІВ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ НАД РОЗСЛІДУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ	67
7.1. Розуміння та виявлення стресу та втоми від співчуття	67
7.2. Розвиток стійкості через здорову культуру праці та турботу про себе	73
8. ДОДАТКИ	79
ДОДАТОК I: Розуміння психологічних наслідків насильства у конфліктних ситуаціях	79
ДОДАТОК II: Ресурси для самодопомоги	81
ДОДАТОК III: Ресурси для фахівців, які працюють з дітьми	83

1. Мета цього Інструментарію

Цей Інструментарій першочергово розроблений для Офісу Генерального прокурора (ОГП), обласних прокуратур та ключових слідчих органів, що діють на центральному та регіональному рівнях в Україні, а саме Національної поліції України (НПУ) та Служби безпеки України (СБУ), які займаються розслідуванням та судовим переслідуванням міжнародних злочинів в Україні.

Фахівці-практики наголосили на необхідності створення практичного Інструментарію, який би об'єднував найкращі міжнародні практики щодо впровадження травма-інформованого підходу у їхній роботі, та був би адаптований до української правової системи. Цей Інструментарій базується на безпосередньому досвіді фахівців Global Rights Compliance (GRC) у роботі зі слідчими та прокурорами, а також на висновках практиків та потерпілих/постраждалих. Хоча Інструментарій не є вичерпним, він окреслює ключові принципи, що лежать в основі травма-орієнтованого підходу до інтерв'ю,¹ що проводяться на етапі досудового розслідування, і є контекстуально специфічним для України.

Інструментарій також має на меті підтримати слідчих та прокурорів під час таких слідчих взаємодій, щоб забезпечити травма-орієнтовані взаємодії з потерпілими/постраждалими, і водночас дати їм можливість

зібрати найбільш повну та послідовну інформацію про події з метою побудови кримінальних проваджень, які можуть бути представлені та успішно захищені в українських кримінальних судах.

Травма-інформований підхід підкріплений **принципом “Не нашкодь”**, який пріоритезує загальне самопочуття осіб та запобігає заподіяння потенційної шкоди та/або **повторній віктимізації** в процесі інтерв'ю.² Концепція, яку пропонує цей Інструментарій, також ґрунтується на думці, що всі фахівці, які взаємодіють та працюють з потерпілими/постраждалими, несуть відповідальність за³:

- ⇒ Розуміння психологічного та фізичного впливу, який насильство може мати на цих осіб;
- ⇒ Вміння адаптувати свою взаємодію з потерпілими/постраждалими, щоб створити травма-інформоване середовище, покликане мінімізувати ризики (ре)травматизації.

Крім того, цей Інструментарій містить вказівки та практичні рекомендації як для керівників, так і для співробітників, щодо адаптації робочого середовища в цілому, а також інституційної та командної культури, з метою впровадження травма-інформованого підходу. У зв'язку з цим, метою є

системна підтримка професійної діяльності слідчих та прокурорів таким чином, щоб захистити їх, а також потерпілих/постраждалих, пом'якшити та реагувати на емоційний вплив, пов'язаний із характером їхньої роботи, та сприяти емоційній стійкості, необхідній для ефективного та безпечного виконання їхньої роботи з потерпілими/постраждалими.

Врешті, важливо зазначити, що цей пілотний Інструментарій призначений для дорослих віком від 18 років і за жодних обставин не повинен використовуватися у роботі з дітьми чи підлітками. Мозок підлітків (16-17 років), хоча і здається

дорослим і часто відповідає когнітивним здібностям дорослих, все ще перебуває в процесі розвитку, а тому може становити додаткову вразливість і ризики під час проведення інтерв'ю. Тому підлітків повинні інтерв'ювати лише кваліфіковані фахівці з проведення інтерв'ю з дітьми. Цей Посібник розроблений для підтримки проведення інтерв'ю з урахуванням психологічних аспектів травми. Він не призначений для заміни терапевтичного втручання або підтримки. Ресурси щодо інтеграції травмоінформованого підходу, адаптовані для працівників системи правосуддя, які працюють з дітьми, див. у [Додатку III](#).

Інструментарій не передбачає визначення різноманітних біомедичних діагнозів, які часто приписують особам та групам, щоб зрозуміти або класифікувати їхній досвід страждань, або звести осіб до їхнього психологічного страждання. Тому в документі навмисно намагаються якомога більше уникати використання клінічних термінів, таких як «розлад» або «симптом», які також не змогли б охопити ширший соціально-історичний контекст та культурне підґрунтя.

Відтак мета цього Інструментарію допомогти фахівцям юстиції:

- ⇒ **Ідентифікувати ознаки психологічного дистресу** включно із реакціями, схожими на травматичні;
- ⇒ **Розуміти, як різні люди можуть по-різному сприймати події та реагувати на них;** та
- ⇒ **Визначати різні способи, у які можуть проявлятися різні досвіди дистресу** під час інтерв'ю.

Документ спрямований на допомогу фахівцям-практикам у формуванні розуміння реальних переживань потерпілих/постраждалих, щоб професіонали, які взаємодіють з ними, могли краще оцінити, як такі переживання можуть впливати на людей і формувати їхні реакції та поведінку під час інтерв'ю.⁴

2. Методологія

Цей Інструментарій був розроблений у декілька важливих етапів:

- ⇒ Цей документ формувався впродовж безпосередньої роботи GRC зі слідчими та прокурорами починаючи з 2015 року і, зокрема, після початку російського повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року.
- ⇒ Організація GRC також провела інтерв'ю з представниками правоохоронних органів та прокуратури, включно з фахівцями ОГП та регіональних прокуратур, НПУ та Координаційного центру підтримки потерпілих та свідків ОГП (КЦППС). Задля забезпечення ефективного врахування інсайтів цих фахівців, попередній проєкт Інструментарію було надано їм для ознайомлення та внесення додаткових пропозицій.
- ⇒ Врешті, в Інструментарії було враховано точки зору та думки потерпілих/постраждалих, та досвідченого психолога, які були зафіксовані під час обговорень у форматі круглого столу, організованого GRC у жовтні 2024 року, а також звіти українських громадських організацій та асоціацій, очолюваних постраждалими.

⇒ Ґрунтуючись на міждисциплінарному підході, проєкт документа був згодом переглянутий Manas, спеціалізованою міжнародною організацією, що складається з фахівців у галузі психічного здоров'я, які мають експертизу в галузі антропології та підтримують організації та команди, що займаються питаннями правосуддя та відновлення після масового насильства, з метою впровадження травма-інформованих заходів та заходів, спрямованих на зцілення.⁵

Інструментарій концептуально розроблений як пілотний документ, а відтак очікується отримання зворотнього зв'язку від фахівців-практиків протягом шести-дванадцяти місяців з метою подальшого створення переглянутої версії документа.

3. Список використаних термінів

Принцип «не нашкодь» — принцип, який вимагає вжиття заходів для запобігання та пом'якшення будь-яких несприятливих наслідків дій для груп населення, що постраждали.⁶

Психологічний дистрес — «сукупність болісних психічних і фізичних симптомів, які пов'язані з нормальними коливаннями настрою у більшості людей. Однак у деяких випадках психологічний дистрес може свідчити про початок великого депресивного розладу, тривожного розладу, шизофренії, соматизаційного розладу або низки інших клінічних станів.⁷

Ре-травматизація — травматичні стресові реакції (емоційні та/або фізичні), викликані впливом спогадів або нагадувань про минулі травматичні події.

Вторинна віктимізація або ре-віктимізація — віктимізація, яка відбувається не як прямий результат злочинного діяння, а через реакцію інституцій та окремих осіб на постраждалого/потерпілого.⁸

Стигматизація — соціальний процес, що характеризується маргіналізацією, виключенням, відторгненням, звинуваченням, соромом або знеціненням, що є наслідком

досвіду або обґрунтованого очікування негативного соціального судження про особу або групу осіб.

Травма — наслідок, що на індивідуальному рівні є наслідком події, серії подій або збігу обставин, які сприймаються особою як фізично чи емоційно шкідливі або такі, що є загрозливими для життя і мають тривалий негативний вплив на функціонування та психічний, фізичний, соціальний, емоційний чи духовний добробут особи.⁹

Травма-інформований підхід — підхід, який враховує травму та її вплив на потерпілих/постраждалих, особливо на дітей, на сім'ї та громади постраждалих та потерпілих, враховує вплив на фізичне, емоційне та психічне здоров'я, благополуччя, внутрішньоособистісні та суспільні відносини. Він також визнає, що потерпілі з часом по-різному реагують на травму. Такий підхід забезпечує уникання або зменшення заподіяння подальшої шкоди від повторної травматизації. Він сприяє безпеці, зціленню і відновленню та адаптується до потреб постраждалих та потерпілих у їхньому контексті та громаді.¹⁰

Вікарна або вторинна травма — "Вторинна травма - це емоційний та психологічний вплив, якого зазнають люди, що регулярно підтримують або надають допомогу особам, які

пережили травму. Замість того, щоб бути результатом прямого впливу травми, вторинна травма виникає опосередковано через емпатичну участь, постійний вплив травматичних наративів або свідчення емоційних страждань іншої людини".¹¹ Спеціалісти можуть відчувати стрес і дистрес так, ніби ці події сталися з ними самими, що може призвести до тривоги, панічних атак і підвищеної пильності.

Втома від співчуття — це емоційна ціна турботи про інших або їхній емоційний біль. Це природний наслідок виконання

роботи, що передбачає безпосередню взаємодію з людьми, які переживають емоційний біль і страждання, і може проявлятися як емоційний, фізичний і психологічний дистрес. Це може призвести до виснаження емоційних ресурсів і зниження здатності до емпатії та співчуття.

4. Фактори, які можуть формувати рівень психологічного дистресу та реакцій особи

Багато українців живуть у стані постійного підвищеного стресу внаслідок тривалої невизначеності та впливу війни, а також пережитих подій, що порушили їхні права, принципи та переконання. Такі умови життя можуть спричинити сильні емоційні реакції, зокрема психологічний дистрес.¹² У недавньому загальнонаціональному дослідженні **93% українців повідомили, що зазнали проблем із психічним здоров'ям протягом перших дванадцяти місяців повномасштабного вторгнення в Україну.**¹³ Як і в інших націях, що зазнали впливу конфлікту, **численні щоденні стресові фактори в унікальний та специфічний для України спосіб сформували досвід та реакції українців на психологічний дистрес**, такий як поточний конфлікт, історичні події та ширший культурний контекст. Для глибшого розуміння психологічного впливу, який жорстокі події та конфліктні ситуації можуть мати на українське суспільство, див. [Додаток I.](#)

В Україні психологічні реакції людей на поточну війну слід розуміти як такі, що **перетинаються з насильницькими переживаннями**, зокрема у осіб, що є потерпілими/постраждалими або свідками міжнародних злочинів та порушень прав людини. **Щоденні стресові**

фактори (наприклад, середовище підвищеної небезпеки, бідність, переїзди та постійна небезпека) також посилюють відчуття дистресу у людей, так само як і інші фактори, такі як інституційні труднощі (наприклад, бюрократичні проблеми, з якими стикаються українці) або гендерні змінні (тобто різні гендерні очікування та тиск, що чиняться на чоловіків, жінок, хлопців та дівчат в українському суспільстві,¹⁴ а також упередження та стигматизація, з якими стикаються особи з різною сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю).

Крім того, люди неоднаково вразливі до потенційно травматичних подій. Кожна людина має різні характеристики, сильні та слабкі сторони, стратегії подолання труднощів, історію та особисті обставини, які можуть формувати її профіль ризиків та стійкості на різних етапах життя.¹⁵ Нещодавнє дослідження показало, що **рівень психологічного стресу серед українських цивільних осіб варіювався в результаті впливу кількох ключових факторів, включно з статтю, віком, переміщенням, досвідом окупації та рівнем освіти:**¹⁶

⇒ **Результати жінок** виявились переважачими, **аніж результати чоловіків**, з урахуванням того факту, що

жінки загалом схильні відчувати дистрес протягом більш тривалого періоду часу.¹⁷

- ⇒ Особи, які **проживають на звільнених і наразі окупованих територіях**, демонстрували більш виражені ознаки психологічного дистресу, ніж ті, хто проживає на підконтрольній Україні території.
- ⇒ Було виявлено, що такі фактори, як соціальний статус, рівень освіти і вік учасників, впливають на рівень дистресу, який вони пережили: **люди похилого віку та примусово переміщені особи**, демонстрували більш виражені ознаки психологічного дистресу.

Інші фактори, що формують життєвий досвід українців і впливають на те, як вони взаємодіяли зі слідчими та прокурорами під час інтерв'ю, включають:

- ⇒ Їхній військовий або цивільний статус. Наприклад, більш ймовірно, що **цивільні особи** мають меншу психологічну підготовленість і менше ресурсів для подолання насильницьких подій, ніж досвідчені **комбатанти**.¹⁸ Однак комбатанти, які неодноразово стикалися з насильством і смертю, також можуть мати труднощі з висловленням своїх переживань.
- ⇒ **Гендерні очікування (тобто уявлення про маскулінність та фемінність)**, згідно з якими чоловіки повинні “захищати та обороняти” націю і завжди демонструвати свою силу та невразливість, а також

пов'язана з цим стигматизація тих, хто, на думку суспільства, не відповідає ідеалам маскулінності. В інших контекстах було виявлено, що дотримання традиційних уявлень про маскулінність серед військових ветеранів негативно впливає на їхнє психологічне відновлення, зокрема після пережитих травм.¹⁹

- ⇒ **Характер злочинів**, що були вчинені проти потерпілих/постраждалих
 - Катування (сексуалізовані або несексуалізовані) та зґвалтування,²⁰ так само як і інші форми сексуального насильства (такі як примусове споглядання актів сексуального насильства щодо інших) мають сильний вплив на високий рівень психологічного дистресу.
- ⇒ Інтерв'юерам слід пам'ятати, що певні типові **життєві досвіди** потерпілих/постраждалих осіб, зазвичай призводять до значних психологічних наслідків. До них належать:
 - Безпідставне, тривале та безстрокове утримування та утримування наодинці.
 - Проходження процесу фільтрації.
 - Спостереження насильницьких дій, включно із катуваннями, вбивствами та сексуальним насильством.

- Спостерігання смерті колег під час бойових дій.
- Невизначеність, спричинена примусовими зникненнями та невідомістю долі близьких та/або колег, які все ще перебувають в утриманні або живуть на окупованих територіях.
- Спостерігання або примусове залучення до подій або дій, що суперечать глибоко вкоріненим цінностям або моральним принципам особи.
- Життя в постійному страху бути переслідуваним або покараним.

Підсумовуючи, перед будь-яким спілкуванням із потерпілими/постраждалими, та іншими особами, що зазнали впливу, фахівці повинні враховувати, що **психологічні реакції на досвід надзвичайно жорстоких подій будуть різними у різних осіб. Те, як кожна особа реагує або поводить під час інтерв'ю, буде залежати від різних факторів, зокрема її особистих рис та життєвого досвіду.** Відповідно, слід підготувати та навчити слідчих та прокурорів застосовувати травма-інформований підхід до взаємодії з потерпілими/постраждалими (як визначено в [Розділі 6](#) нижче), який буде адаптований до потреб кожної конкретної особи.

5. Розуміння травма-інформованих практик

У **травма-інформованому підході** до розслідувань визнається, що розуміння психології травми є необхідним для етичного та ефективного розслідування міжнародних злочинів. Цей підхід враховує те, як травма може підірвати почуття безпеки людини та її здатність довіряти правоохоронним органам і службам підтримки.²¹

Цей розділ містить низку керівних принципів, які пояснюються нижче. Ці принципи не передбачають “загального правила”, згідно з яким особи, які переживають психологічний дистрес під час розповіді про свої переживання, не повинні давати свідчення. Натомість травма-інформований підхід передбачає професійну взаємодію з потерпілими/постраждалими, яка є фізично та емоційно безпечною.

Дослідження показали, що якість взаємодії та впровадження **травмоорієнтованого підходу**, який фокусується на “гідності, наданні підтримки, визнанні та значенні, яке відповідає очікуванням [потерпілого/постраждалого]”²² протягом усього судового процесу, може сприяти благополуччю та зціленню потерпілих/постраждалих.

“Під час цієї розмови обов’язково потрібно проявляти співчуття.”
— Харківський прокурор

Крім того, травма-інформований підхід є необхідним для виконання зобов'язання щодо захисту фізичної, психічної та емоційної безпеки та благополуччя потерпілих/постраждалих,²³ він також є важливим для ефективності розслідувань та судових розглядів, де обвинувачених притягують до відповідальності відповідно до стандартів кримінального права. Особи, які під час інтерв'ю та інших слідчих дій відчують **безпеку** та **визнання** свого болю, набагато частіше готові поділитися подробицями свого досвіду. Крім того, створення такого середовища сприяє їхній здатності згадати зміст своїх спогадів, пов'язаних з цим досвідом. Також було доведено, що такий підхід дозволяє працівникам правоохоронних органів зібрати **більш вичерпні дані про пов'язані події та злочини**. Особи, які відчують, що можуть довіряти слідчому або прокурору, можуть **також почуватися більш комфортно, звертаючись до них через кілька днів після інтерв'ю**, якщо вони пригадують щось нове.²⁴

Існує кілька основних принципів, які мають ключове значення для підвищення ймовірності того, що слідчі та прокурори зберуть **точні** та **послідовні** свідчення. Сюди можна також додати встановлення довіри та взаєморозуміння з потерпілим/свідком та сприяння формуванню у них відчуття контролю, свободи вибору та автономії шляхом отримання їхньої інформованої згоди та надання їм можливості активно брати участь у розслідуванні. Таким чином, фахівці в

результаті зможуть **підвищити надійність** доказів та ефективність своїх розслідувань.²⁵

СПРАВА СЕПУРА ЗАРКО У ГВАТЕМАЛІ є яскравим прикладом того, як використання травма-інформованого підходу позитивно впливає на потерпілих/постраждалих, а також підвищує якість і повноту зібраних доказів. Ця справа призвела до засудження двох колишніх військових офіцерів за злочини проти людяності, що включали зґвалтування, вбивства та рабство. Подібно до справ щодо сексуального насильства пов'язаного з конфліктом та гендерно-зумовленого насильства в Україні, прокурори у справі Сепура Зарко мали в значній мірі покладатися на свідчення постраждалих осіб задля побудови провадження. У Гватемалі постраждалих осіб, яких називали *abuelas* [бабусі іспанською мовою], протягом усього життя зазнавали стигматизації. В результаті вони внутрішньо прийняли суспільну (помилкову) думку, що постраждали від сексуального насильства несуть відповідальність і винні в тому, що з ними сталося. **Abuelas потрібно було, по-перше, отримати всебічну психологічну підтримку**, перш ніж вони могли відчути себе готовими поділитися своїми історіями та надати свідчення слідчій групі. **Стосунки побудовані на довірі**, які вони налагодили зі своїми законними представниками, які забезпечували **інформовану згоду** на кожному етапі процесу та надавали їм **простір для прийняття рішень, що стосуються провадження та впливають на них**, були критично

важливими не лише для успіху судового процесу в цілому, але й для досвіду цих жінок, який вони пережили, що ще більше заохочувало інших постраждалих від сексуального насильства брати участь у процесах кримінального правосуддя Гватемали та домагатися притягнення винних до відповідальності.²⁶

ПРОЖИТИЙ ДОСВІД: Українські потерпілі/постраждалі, що брали участь в обговоренні GRC у форматі круглого столу, поділилися своїми спостереженнями та власним досвідом **щодо ставлення та дій слідчих і прокурорів**, які не дотримувалися травма-інформованого підходу під час інтерв'ю та пов'язаних з ними процесів. Вони повідомили та описали, як ці пережиті досвіди **серйозно підірвали їхню довіру до влади, ретравматизували їх і, як наслідок, навіть вплинули на їхню готовність взаємодіяти та співпрацювати з представниками правосуддя**. На основі цих негативних досвідів слідчі, прокурори та потерпілі/постраждалі знайшли спільну мову, визначивши ключові практики, яких, на їхню думку, **слід дотримуватись**, щоб запобігти подібній травматизації потерпілих/постраждалих в майбутньому; це включає:

- Враховувати сімейні зобов'язання особи, в тому числі забезпечення безпечного місця в приміщенні для дітей, коли може бути необхідність привести та наглядати за ними під час інтерв'ю.

- Утримуватись від дзвінків на робоче місце або під час роботи особі, щоб з'ясувати її готовність взяти участь в інтерв'ю. Це ставить під загрозу приватність, кордони та автономію потерпілих/постраждалих.
- Інформування потерпілого/постраждалого перед передачею їх справи до іншого органу. Ефективне управління провадженнями та міжвідомча координація можуть допомогти запобігти повторенню досвіду потерпілих/постраждалих.
- Обговорення з потерпілими/постраждалими можливості проведення певних слідчих дій (у тому числі слідчих експериментів та судових експертиз) замість їх виклику.
- Ставитися до потерпілих/постраждалих з емпатією та визнавати їх як особистостей з особистими очікуваннями від процесу кримінального правосуддя, а не розглядати їх лише як джерело інформації.
- Забезпечення активної комунікації після завершення інтерв'ю, включаючи надання достатньої інформації та оновлень про хід розслідування, включно з будь-якими невдачами.
- Уникати використання стигматизуючої, звинувачувальної та обвинувачувальної мови. Наприклад, деяким потерпілим/постраждалим було сказано, що вони будуть внесені до "списку розшукуваних осіб", якщо ті не з'являться вчасно на інтерв'ю, що викликало у них відчуття дискомфорту і вплинуло на них психологічно та емоційно.

Порада: Під час обговорення з потерпілими/постраждалими можливості проведення допиту слідчим та прокурорам рекомендується використовувати термін **«інтерв'ю»**, щоб уникнути посилення занепокоєння чи тривоги потерпілих/постраждалих та допомогти створити безпечний простір, необхідний для застосування підходів, орієнтованих на потерпілих та враховуючих їхні травми.

6. Застосування травма-інформованих технік та підказок²⁷

“Провадження повинні бути “достатніми, співчутливими, та брати до уваги довгостроковий шлях зцілення потерпілої особи””²⁸

Травма-інформований підхід та підхід, орієнтований на потерпілих, в інтерв'ю не тільки забезпечує благополуччя потерпілого/постраждалого, але й значно посилює якість зібраних доказів та може заохотити інших домагатися притягнення винних до відповідальності. З цією метою успіх досягається тоді, коли слідчі та прокурори застосовують систематичний покроковий підхід. У цьому розділі наведено основні рекомендації для кожного етапу процесу інтерв'ю, включно із корисними порадами щодо проведення інтерв'ю. Далі наводяться способи, за допомогою яких інтерв'юери

можуть ідентифікувати та контролювати типові психологічні реакції потерпілих/постраждалих під час інтерв'ю. Наприкінці наводяться рекомендації щодо взаємодії та підтримки потерпілих/постраждалих, які можуть перебувати в ситуації підвищеної вразливості (до яких можуть належати колишні військовополонені та цивільні утримувані, потерпілі/постраждалі та інші свідки катувань і сексуального насильства, а також потерпілі/постраждалі та інші свідки з інвалідністю, включно із порушеннями інтелектуального розвитку та психосоціальною інвалідністю).

6.1 Ключові рекомендації для кожного етапу процесу інтерв'ю

Для того, щоб інтерв'ю було ефективним, воно повинно бути проведене із застосуванням травма-інформованого підходу. Це вимагає дотримання послідовного та поетапного підходу від початку і до кінця.

Примітка: П'ять етапів моделі проведення інтерв'ю Р.Е.А.С.Е. інтегровані в чотири етапи, представлені нижче. Вони краще відображають український процес кримінального правосуддя щодо проведення досудових інтерв'ю з потерпілими/постраждалими від насильницьких злочинів. Фактично, **Етапи 1 та 2** слід розуміти як такі, що охоплюють **Планування та Підготовку**; **Етап 3** включає **Залучення та Пояснення**, а також **Отримання показів**; а **Етап 4** включає **Завершення інтерв'ю** та час на роздуми.

1 Етап: Попередні дії	2 Етап: Підготовка до інтерв'ю	3 Етап: Інтерв'ю	Етап 4: Завершення інтерв'ю
☐ Ретельно сплануйте та проведіть оцінку ризиків, перш ніж зв'язуватися з особою. ☐ Проведіть попередній скринінг перед проведенням інтерв'ю та організуйте психосоціальну оцінку. ☐ Поясніть наявність різних служб підтримки та/або доступ	☐ Отримайте інформовану згоду особи на участь в інтерв'ю. ☐ Після документування відповідної інформації про особу під час попереднього скринінгу та психосоціальної оцінки, вживте заходів, щоб зменшити ризики потенційної ретравматизації під час інтерв'ю. ☐ Вживте заходів для зміцнення власної емоційної стійкості (див. Розділ 7) ☐ Активно аналізуйте власні упередження, сліпі зони, припущення та упереджене ставлення до певних груп або осіб. ☐ Заздалегідь підготуйте та облаштуйте місце та підготуйте графік для	☐ Переконайтеся, що в день інтерв'ю проведено оновлену індивідуальну оцінку ризиків емоційного стану особи. ☐ Якщо це рекомендовано за результатами психосоціальної оцінки та за згодою потерпілого/постраждалого, переконайтеся, що протягом усього часу проведення інтерв'ю буде присутній фахівець з психічного здоров'я або, принаймні, він є доступним, щоб зреагувати на будь-яку значну емоційну кризу, яка може виникнути у особи, з якою проводиться інтерв'ю. ☐ Створіть міцне підґрунття для відкритого та плідного спілкування з особою.	☐ Запитайте особу, чи хоче вона додати до своїх свідчень ще щось, що вважає важливим або просто хоче сказати. ☐ Негайно направте особу для отримання психологічної підтримки, якщо ви вважаєте це необхідним і за згодою особи. Як мінімум, нагадайте особі, що такі послуги доступні і що ви можете направити її в зручний час. Якщо потерпілий/постраждалий вже отримує підтримку від КЦППС, координатор також може перенаправити його.

до КЦППС і, за згодою особи, направте її до відповідної служби. ☐ Отримайте інформовану згоду особи на участь у кримінальному провадженні.	проведення інтерв'ю, аби мінімізувати переривання, несподіванки та потенційні стресові реакції. ☐ Заздалегідь підготуйте теми та питання для інтерв'ю, але практикуйте гнучкість під час проведення інтерв'ю, щоб забезпечити отримання всієї необхідної інформації, в тому числі щодо нових тем або питань, які ви, можливо, не розглядали. ☐ Ознайомтеся з типовими ознаками дистресу, які ви можете помітити під час інтерв'ю, та пригадайте, як на них реагувати. ☐ За можливості зв'яжіться та скоординуйте свої дії з КЦППС або спеціалізованими громадськими організаціями, щоб забезпечити надання необхідних послуг або вжиття необхідних заходів до початку інтерв'ю.	☐ Побудуйте довіру та зацікавленість особи стилем проведення інтерв'ю. ☐ Шукайте альтернативні підходи до інтерв'ю, коли стикаєтеся із типовими труднощами в отриманні інформації, наприклад, нечіткістю хронології, нездатністю пригадати ключові деталі, а також очевидними невідповідностями та розбіжностями (див. таблицю В). ☐ Уникайте повторення питань під час інтерв'ю, оскільки вони можуть заплутати та/або розчарувати особу, з якою проводиться інтерв'ю. ☐ Підсилюйте автономію особи та її власні спогади про події, ставлячи запитання в ненав'язливій формі. ☐ Будьте пильні та готові реагувати на ознаки психологічного та фізичного дискомфорту під час інтерв'ю (див. таблицю Г). ☐ Розумійте та приймайте рішення, коли необхідно зробити паузу в інтерв'ю або взагалі його припинити.	☐ Після інтерв'ю інформуйте особу про стан розслідування та будь-які пов'язані з ним успіхи або невдачі. Якщо потерпілий/постраждалий вже отримує підтримку від КЦППС, координатор може пояснити подальші кроки у спілкуванні.
---	--	---	--

ЕТАП 1: ПОПЕРЕДНІ ДІЇ

Ретельно сплануйте та проведіть оцінку ризиків перш, ніж зв'язуватись із особою.

- Перш ніж зв'язатися, зателефонувати або відвідати особу, Ви проаналізували, чи може Ваше звернення до неї, в тому числі, шляхом спілкування за допомогою певних засобів, у певний час або в певних обставинах, становити загрозу безпеці та/або психологічний та емоційний ризик заподіяння шкоди потерпілому/постраждалому. Для всіх виявлених ризиків:
 - ⇒ Ви визначили відповідні заходи щодо зменшення ризику;
 - ⇒ Ви розглянули заходи безпеки та вжили їх до того, як зв'язалися з цією особою; та
 - ⇒ Ви визначили альтернативні форми доказів, які можна було б використати для побудови провадження, не покладаючись виключно або переважно на покази цієї особи.

ПОРАДИ ВІД ДОСВІДЧЕНИХ ПРОКУРОРІВ:

- ⇒ При плануванні того, який підхід обрати до потерпілих/постраждалих, та взаємодії з ними, завжди дотримуйтесь рекомендацій щодо проведення інтерв'ю від фахівців з психічного здоров'я (докладнішу інформацію про їхні функції див. у [Розділі 6.2](#) нижче), якщо особа вже зверталася до такого фахівця.
- ⇒ Надайте стільки часу, скільки необхідно, щоб безпечно налагодити контакт з особами, які пережили потенційно травматичні події, перш ніж домовитись про безпечне проведення інтерв'ю. Це мінімальна вимога принципу “Не нашкодь”.
- ⇒ Будуйте своє провадження на інших видах доказів, таких як інформація з відкритих джерел та покази інших свідків.

Проведіть попередній скринінг перед проведенням інтерв'ю та організуйте психосоціальну оцінку.

Таблиця А: Різниця між скринінгом перед проведенням інтерв'ю та психосоціальною оцінкою

Скринінг перед інтерв'ю	Психосоціальна оцінка
Скринінг — це попередня бесіда, яку проводить слідчий або прокурор з метою підтвердження особи та з'ясування, чи володіє вона відповідною інформацією, яка може бути підставою для проведення повного інтерв'ю. Скринінг повинен дати загальне уявлення про тип доказів, які може надати потерпілий/постраждалий. Під час скринінгу слідчий або прокурор може визначити, чи є ознаки того, що особа не готова до інтерв'ю (наприклад, особа здається під сильним седативним впливом або перебуває у нетверезому стані, почувається погано або з інших причин не має можливості надати інформовану згоду тощо). Скринінг також дає можливість оцінити, чи досвід, обставини, особливості або реакції особи вказують на необхідність проведення психосоціальної оцінки. Однак надзвичайно важливо дотримуватися меж своєї професійної компетенції: слідчі та прокурори не мають навичок та підготовки для <u>проведення</u> оцінки психічного здоров'я. Їхня роль <i>обмежує</i> <i>вся</i> <i>направленням</i> особи для проведення такої оцінки компетентним експертом. Під час попередньої перевірки слід чітко заборонити обговорення певних тем, зокрема: жодних детальних розповідей, жодних повторних переказів, жодних запитів чи тиску щодо чуттєвих деталей, щоб запобігти перетворенню попередньої перевірки на	Психосоціальна оцінка повинна бути проведена кваліфікованим фахівцем з питань психічного здоров'я (див. Розділ 7 нижче для детальнішої інформації щодо ролі фахівців з питань психічного здоров'я у системі правосуддя). Вона <i>призначена для того, щоб:</i> 1. Оцінити стан та психічне здоров'я особи перед проведенням інтерв'ю, а також її фізичне, психічне та соціальне благополуччя; 2. Визначити, чи можна провести інтерв'ю у безпечний спосіб, не завдаючи шкоди; 3. З'ясувати будь-які побажання (наприклад, щодо місця проведення інтерв'ю, статі інтерв'юєрів тощо), які слід врахувати, особливо під час обговорення випадків сексуального насильства; та 4. Визначити будь-які спеціальні заходи, які необхідно вжити до, під час та після інтерв'ю (наприклад, захисні заходи, такі як присутність особи, яка надає підтримку, або фахівця з психічного здоров'я, організація догляду за дітьми, відшкодування витрат на проїзд), або направлення до служб підтримки, які можуть бути необхідними. Такі спеціальні заходи можуть бути додатковими

перше предметне інтерв'ю. Усі суттєві пригадування повинні відбуватися під час записаного інтерв'ю.

Якщо це можливо, і якщо це доступно у вашому регіоні, КЦППС може провести первинний скринінг потерпілого та оцінити його конкретні потреби. У цьому випадку, за згодою потерпілого, КЦППС направить його до психологічної служби.

до тих, що були визначені під час скринінгу, і психосоціальний фахівець також може надати відповідні рекомендації щодо них.

☐ Під час скринінгу особи перед інтерв'ю

- ⇒ Ви пояснили мету цього скринінгу і переконалися, що особа розуміє, що сьогодні Ви не будете ставити поглиблених питань про її досвід.
- ⇒ Ви визначили та оцінили будь-які ознаки того, що особа може перебувати в ситуації підвищеної вразливості (наприклад, особи з інвалідністю, видимою або менш видимою, потерпілі/постраждали, які пережили катування та/або сексуальне насильство, військовослужбовці, особи, які повернулися з тривалого полону, особи різної статі та сексуальної орієнтації, люди похилого віку) та чи доцільно проводити психосоціальну оцінку.
- ⇒ У відповідних випадках Ви пояснили особі необхідність проведення психосоціальної оцінки та зафіксували її відповіді.

☐ Під час психосоціальної оцінки:

- ⇒ Кваліфікований фахівець з психічного здоров'я оцінив фізичне, психічне та емоційне здоров'я людини, відчуття безпеки та благополуччя.
- ⇒ Було визначено, чи має особа фізичні травми або інвалідність, які можуть вплинути на її пересування. Це допоможе вам вибрати відповідне місце для проведення інтерв'ю, а також спланувати та здійснити необхідні зміни до її прибуття (наприклад, доступність для заїзду інвалідних візків, приміщення для проведення інтерв'ю знаходиться на першому поверсі та доступне для осіб з обмеженою мобільністю).

- ⇒ Було встановлено, чи має особа травми головного мозку, когнітивні труднощі та/або інвалідність, в тому числі, інтелектуальну та психосоціальну інвалідність. У разі необхідності ви розглядали, як можна адаптувати процес проведення інтерв'ю разом із фахівцем з психічного здоров'я, щоб забезпечити адекватні заходи, які сприятимуть комфорту, розумінню та спілкуванню особи, а також покращать її здатність зосередитися та пригадати події (тобто необхідність регулювати темп інтерв'ю, виділити більше часу для інтерв'ю, скоротити та повторити питання за необхідності, говорити повільно, уточнити розуміння питань перед переходом до інших питань).
- ☐ Ви отримали підтвердження від фахівця з психічного здоров'я, що особа може безпечно брати участь в інтерв'ю, і врахували та впровадили усі конкретні рекомендації, які вони надали щодо проведення інтерв'ю. Ви звернулися за порадою щодо будь-яких відповідних факторів підвищеної вразливості, в тому числі, факторів, пов'язаних з їхньою особою та особистими характеристиками, які, ймовірно потрібно враховувати під час планування та проведення інтерв'ю та відповідних подальших дій.
- ⇒ Якщо фахівець з психічного здоров'я не підтримав участь особи в інтерв'ю в цей конкретний час, особі було пояснено причини такого рішення, а інтерв'ю було відкладено.
- ⇒ Особі було надано інформацію про відповідні служби підтримки, і, за її проханням та/або згодою, її було направлено до таких служб незалежно від того, чи була вона готова пройти інтерв'ю в той момент.

Поясніть наявність різноманітних служб підтримки та/або доступу до КЦППС і, за згодою особи, направте її до відповідної служби.

- ☐ Ви маєте актуальний перелік безпечних та перевірених служб підтримки, доступних в області, де проживає особа. Цей перелік адаптований до потреб особи та надається у легкодоступній для неї формі.
- ☐ Ви пояснили, що доступ до безпечних і конфіденційних послуг підтримки, які надаються неурядовими організаціями та установами ООН, не залежить від участі особи в судовому процесі.
- ☐ Ви поділилися брошурою КЦППС і пояснили його роль та послуги, які він може надати для підтримки потерпілого під час участі в процесі кримінального судочинства.

Про Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків: яка його роль і як він може підтримати вашу роботу?

Станом на січень 2026 року КЦППС має офіси у Києві, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Миколаївській, Херсонській, Сумській, Харківській та Чернігівській областях. Якщо у вашому регіоні є офіс КЦППС, за інформованою згодою потерпілого, Ви маєте перенаправити його до КЦППС. Після перенаправлення координатор зв'яжеться з потерпілим та організує з ним зустріч, під час якої буде розроблено план підтримки, який буде передано слідчим та прокурорам, що ведуть справу.

Серед інших послуг, КЦППС може:

- провести оцінку ризиків та визначити заходи щодо їх зменшення для забезпечення безпеки потерпілого протягом усього провадження;
- надавати психологічну підтримку та, за необхідності, перенаправляти потерпілого до спеціалізованих служб підтримки;
- інформувати потерпілого про його права та гарантувати, що його участь у кримінальному провадженні ґрунтується на його інформованій згоді;
- координувати взаємодію між слідчими, прокурорами, медичними та соціальними службами;
- супроводжують потерпілих до психологів, медичних закладів та гуманітарних служб.

General contact of the Victims and Witnesses Coordination Center: pgo.coordination.center@gmail.com

Отримайте інформовану згоду особи на участь у кримінальному провадженні.²⁹

- ☐ За необхідності Ви адаптували спосіб спілкування з особою та спосіб представлення себе, виходячи з її профілю, характеристик, когнітивних здібностей та зворотнього зв'язку, отриманого від фахівця з психічного здоров'я (якщо такий є), щоб забезпечити повне розуміння нею наслідків її участі в кримінальному провадженні.
- ☐ Ви поінформували особу про характер кримінального провадження та пов'язані з ним права і обов'язки, а також, залежно від рівня грамотності особи, надали їй відповідну інформаційну брошуру.

- ☐ Ви переконалися, що особа розуміє, що її участь є повністю добровільною і що це її власний вибір. Ви не чинили на особу тиску і не надавали жодних стимулів для участі.
- ☐ Ви переконалися, що особа чітко розуміє, що вона може в будь-який момент відкликати свою згоду на участь у кримінальному провадженні.
- ☐ Ви чітко зазначили, що доступ особи до послуг з підтримки, які надаються неурядовими організаціями та структурами ООН, не залежить від її участі у кримінальному провадженні.
- ☐ Ви поділилися брошурою КЦППС та пояснили роль і послуги, які він може надати для підтримки потерпілого/постраждалого під час участі в процесі кримінального правосуддя
- ☐ Ви пояснили ризики та можливі наслідки їхньої участі та відповіли на всі їхні запитання у зрозумілій для них формі.
- ☐ Ви пояснили, як отримати правову допомогу або безкоштовну юридичну підтримку, і, на їхнє прохання, направили їх до відповідних служб.

ЩО ТАКЕ ІНФОРМОВАНА ЗГОДА?

Відповідно до статті 56 КПК, потерпілий має право бути поінформованим про свої права та обов'язки під час кримінального провадження. Це положення є правовою основою для отримання інформованої згоди. По суті, **інформовану згоду** можна визначити як: *явно виражену, добровільно надану згоду особи, яка ґрунтується на чіткому усвідомленні та розумінні нею фактів і наслідків певної дії. Інформована згода ґрунтується на повазі до особистої автономії потерпілого/постраждалого та його вибору в усіх аспектах взаємодії з системою кримінального правосуддя. Належним чином виконана інформована згода гарантує, що потерпілі/постраждалі є обізнаними, добровільними учасниками кримінального правосуддя та мають повний контроль над усіма аспектами своєї участі. Тому факт згоди потерпілого/постраждалого на участь у кримінальному провадженні не слід розуміти як його згоду на участь у всіх слідчих діях. Саме тому, перш ніж проводити інтерв'ю, слід отримати інформовану згоду особи на участь у такому інтерв'ю. Детальніше про цей важливий крок див. нижче*

ЕТАП 2: ПІДГОТОВКА ДО ІНТЕРВ'Ю

Отримайте інформовану згоду особи на участь в інтерв'ю.

- ☐ За необхідності Ви адаптували спосіб спілкування з особою та спосіб представлення себе, виходячи з її профілю, характеристик, когнітивних здібностей та зворотнього зв'язку, отриманого від фахівця з психічного здоров'я (якщо такий був), щоб забезпечити повне розуміння нею наслідків її участі в інтерв'ю.
- ☐ Ви поінформували особу про характер проведення інтерв'ю та пов'язані з ним права і обов'язки. Ви переконалися, що особа розуміє, що її участь є повністю добровільною і що це її власний вибір.
- ☐ Ви переконалися, що особа чітко розуміє, що вона може в будь-який момент відкликати свою згоду на участь у інтерв'ю.
- ☐ Ви чітко пояснили, що доступ до служб підтримки та/або Координаційного центру не залежить від їхньої участі в інтерв'ю.
- ☐ Ви пояснили ризики та можливі наслідки їхньої участі, включаючи той факт, що їхні свідчення будуть передані міжнародним судовим органам та установам ООН. Ви відповіли на всі питання, які вони мали, у зрозумілій для них формі.
- ☐ Ви чітко дали зрозуміти, що особа може самостійно вирішувати питання щодо логістики, графіку, та будь-якої психосоціальної оцінки пов'язаної з інтерв'ю у спосіб, що найкраще відповідає її інтересам.
- ☐ За необхідності, Ви скоординували свої дії із Координаційним центром.

Після документування відповідної інформації про особу під час попереднього скринінгу та психосоціальної оцінки, вживте заходів, щоб зменшити ризики потенційної ретравматизації під час інтерв'ю.³⁰

- ☐ У разі необхідності фахівець з психічного здоров'я, який проводив психосоціальну оцінку, поділився з Вами відповідною інформацією про стан здоров'я та самопочуття потерпілого/постраждалого, щоб зрозуміти та

заздалегідь спланувати заходи на випадок прояву ознак психологічного дистресу, які можуть потенційно вплинути на особу під час інтерв'ю, в тому числі, і на її пам'ять.

⇒ Ви запитали і дізнались про можливі реакції та механізми подолання труднощів, які могли б допомогти зрозуміти, як особа може поводитися під час інтерв'ю.

- ☐ Якщо це було доречно, Ви вжили індивідуальні заходи безпеки, підтримки та/або інші заходи для зменшення ризиків, визначених фахівцем з психічного здоров'я, щоб забезпечити безпеку та благополуччя потерпілого/постраждалого протягом усього процесу інтерв'ю.
- ☐ Ви оцінили, чи можете реалістично та адекватно зменшити кожен визначений ризик за допомогою доступних Вам ресурсів.

Вжуйте заходів для зміцнення власної емоційної стійкості (див. [Розділ 7](#) нижче)

- ☐ Ви відчуваєте, що у Вас є достатньо енергії та/або ментального ресурсу, щоб провести це інтерв'ю.
 - ⇒ В іншому випадку, Ви обговорили це питання зі своїм начальником
- ☐ З огляду на висновки та рекомендації, отримані в результаті попереднього скринінгу та психосоціальної оцінки, Ви відчуваєте себе комфортно, щоб провести інтерв'ю з цією особою, виходячи з того, що Ви про неї знаєте, в тому числі, її профіль, характеристики та те, що вона могла пережити. Ви знаєте, як підтримати себе, і як організувати підтримку для особи, з якою Ви будете проводити інтерв'ю.
 - ⇒ В іншому випадку, Ви обговорили це питання зі своїм начальником.

Активно аналізуйте власні упередження, сліпі зони, припущення та упереджене ставлення до певних груп або осіб.

- ☐ Разом із колегами, яким Ви довіряєте, або самостійно, Ви обмірковували будь-які усталені ідеї та упередження, які Ви можете мати щодо певних людей. Усвідомлення власних упереджень має вирішальне значення, оскільки вони можуть впливати на Вашу об'єктивність, формувати те, як Ви інтерпретуєте інформацію, якою ділиться людина, і негативно впливати на запитання, які Ви ставите. Приклади таких упереджень: літні люди втрачають пам'ять і не є надійними свідками; потерпілі/постраждалі від сексуального насильства заохочували напад через свій одяг або поведінку; комбатанти не відчувають психологічного дистресу; гендерно та сексуально різноманітні люди занадто емоційні і завжди привертають до себе увагу.
- ☐ Ви намагались протистояти таким упередженням і прагнули бути краще поінформованими перед початком інтерв'ю.

Заздалегідь підготуйте та облаштуйте місце та підготуйте графік для проведення інтерв'ю, аби мінімізувати переривання, несподіванки та потенційні стресові реакції.

- ☐ Ви запитали особу про бажане місце проведення інтерв'ю, дні та час, які їй найбільше підходять, а також розпитали про її зобов'язання та обов'язки (наприклад, сім'я, догляд за хворими, догляд за дітьми, робота, навчання, подорожі, медичні зобов'язання/здоров'я) та про те, як найкраще їх врахувати.
- ☐ Ви перевірили, чи запропоноване місце є зручним, безпечним та надійним, і, за необхідності, розглянули більш відповідні альтернативи.
- ☐ Ви переконались, що кімната для інтерв'ю була облаштована таким чином, щоб мінімізувати відчуття ув'язнення та "допиту" (наприклад, розташування стільців, Ваше положення як інтерв'юера відносно положення особи, з якою проводиться інтерв'ю, тощо).
- ☐ При плануванні інтерв'ю Ви враховували той факт, що особи, які можуть стикатися з більшими перешкодами та викликами, можуть потребувати більшої підтримки, підказок та часу під час інтерв'ю, щоб висловити свою думку.

ПОРАДИ ВІД ДОСВІДЧЕНИХ ПРОКУРОРІВ:

- ⇒ Під час планування інтерв'ю, проявляйте гнучкість і розуміння турбот та того, що може стримувати потерпілих/постраждалих.
- ⇒ Обговоріть з потерпілим/постраждалим, та, за можливості, з фахівцем з психічного здоров'я, який час буде найкращим для проведення інтерв'ю.

Заздалегідь підготуйте теми та питання для інтерв'ю,³¹ але під час проведення інтерв'ю проявляйте гнучкість, щоб зібрати усю необхідну інформацію, в тому числі інформацію, що стосується нових тем або питань, які ви, можливо, не враховували.

- ☐ Ви переглянули запитання і, за необхідності, переформулювали їх, щоб переконатися, що вони враховують травму та є ефективними запитаннями для інтерв'ю (див. приклади нижче).
- ☐ Ви ретельно підготували план і структуру інтерв'ю та визначили ключові питання, що стосуються делікатних тем, які, як правило, слід порушувати лише один раз. Ви зосередились на тому, щоб задавати правильні питання з першого разу, щоб уникнути повторювання запитань про неприємний пережитий досвід.

Ознайомтеся з типовими ознаками дистресу, які ви можете помітити під час інтерв'ю, та пригадайте, як на них реагувати.

- ☐ За необхідності, Ви зверталися до [таблиці В](#) нижче, де наведено приклади поведінки, на яку слід звернути увагу, та способи реагування на неї.

За можливості зв'яжіться та скоординуйте свої дії з КЦППС або спеціалізованими організаціями громадянського суспільства в області, щоб забезпечити надання необхідних послуг або вжиття необхідних заходів до початку інтерв'ю.

- ☐ Зокрема, за згодою потерпілого/постраждалого Ви скоординували з КЦППС, щоб вони організували присутність фахівця з психічного здоров'я або особи, яка надає підтримку, з їхнього відділу під час інтерв'ю.

ЕТАП 3: ІНТЕРВ'Ю³²

Забезпечте проведення актуальної індивідуальної оцінки ризиків емоційного стану особи в день проведення інтерв'ю.

- ☐ Хоча це є обов'язком кожного фахівця, Ви подбали про те, щоб цю оцінку проводив фахівець із психічного здоров'я, якщо такий фахівець був доступний.
- ☐ Ви відстежували можливу зміну емоційного стану особи протягом усього інтерв'ю.
- ☐ Ви переглянули [Таблицю Г](#) нижче, щоб бути наготові щодо проявів та реакцій психологічного дистресу.

Якщо це рекомендовано за результатами психосоціальної оцінки та за згодою потерпілого/постраждалого, забезпечте присутність фахівця із психічного здоров'я протягом усього інтерв'ю або, принаймні, доступність такого фахівця для реагування на будь-яку значну емоційну кризу, яка може виникнути в особи, з якою проводять інтерв'ю.

Закладіть міцну основу для відкритого спілкування з особою шляхом співпраці.

- ☐ Ви представились і пояснили свою роль, а також роль усіх присутніх осіб.

- ☐ Після представлення, Ви попросили особу зробити те ж саме та надати всю необхідну інформацію, включно з іменем, прізвищем, віком тощо. Якщо особа згадувала про бажаний займенник (наприклад, він, вона, вони), Ви зафіксували її вподобання, з повагою поставившись до її вибору, та використовували бажаний займенник протягом усього інтерв'ю та у всіх подальших комунікаціях.
- ☐ Ви намагались створити для особи атмосферу привітності, безпеки та комфорту, зокрема, пропонуючи їй напої (наприклад, воду або гарячу каву/чай) та інформуючи її про місцезнаходження туалетів, зон відпочинку тощо.
- ☐ Ви пересвідчилися, що було отримано інформовану згоду особи на проведення інтерв'ю.
- ☐ Ви обговорили з особою межі та характер конфіденційності, а також пояснили, хто матиме доступ до її особистої ідентифікаційної інформації та свідчень, як ця інформація буде використовуватися, і які є обмеження на розголошення її особистої інформації.
- ☐ Ви наголосили, що ця особа давала свідчення як потерпілий та/або свідок у кримінальній справі, і нагадували їй про цінність та важливість її участі.
- ☐ На початку Ви надали чітке та структуроване пояснення щодо процесу інтерв'ю та поінформували особу, що вона може зробити перерву за власним бажанням.
- ☐ Ви пояснили роль фахівця з психічного здоров'я, якщо це було доречно, та мету залучення такого фахівця до інтерв'ю. Для отримання детальнішої інформації див. [Розділ 7](#) нижче.
- ☐ Ви запропонували особі поставити свої запитання та обговорити будь-які побоювання, очікування, побажання та/або проблеми, пов'язані з цим інтерв'ю, і Ви намагалися правдиво та прозоро відповісти на них у міру Ваших здібностей, знань та компетенцій, не даючи надмірних обіцянок.
- ☐ Ви шукали будь-які ознаки у вербальній та невербальній мові особи, включаючи мову її тіла, які могли б вказувати на те, що вона відчуває дискомфорт, і м'яко пояснювали їй, що Ви усвідомлюєте, що цей процес може викликати занепокоєння.

ПОРАДИ ВІД ДОСВІДЧЕНИХ ПРОКУРОРІВ:

- ⇒ Виділіть достатню кількість часу, щоб детально пояснити кожен етап процесу інтерв'ю, зокрема найскладніші його аспекти.
- ⇒ Підготуйте особу до будь-яких етапів, які можуть бути більш психологічно обтяжливими або потенційно викликати стрес — як-от встановлення особи та опис ймовірних злочинців.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДОСВІДЧЕНИХ ПРАКТИКІВ:

Після закінчення окупації певних територій українські органи влади провели обов'язкову перевірку безпеки осіб, які перебували на таких територіях. Як правило, ця перевірка була спрямована на виявлення підозрюваних у співпраці з окупантами. В результаті цього болісного процесу деякі особи втратили довіру до правоохоронних органів та/або почали боятися інтерв'ю. Важливо побудувати довіру, пояснивши потерпілим/постраждалим, що вони проходять інтерв'ю як потерпілі/свідки, і що надана ними інформація може відіграти важливу роль у зміцненні досудового розслідування та притягненні ймовірних злочинців до відповідальності в майбутньому.

Побудуйте довіру та взаємодію з особою за допомогою підходу до проведення інтерв'ю.

- ☐ Ви приділили час, щоб подякувати особі за те, що вона знайшла час для розмови з Вами, і пояснили, що вона може зробити перерву в будь-який момент під час інтерв'ю.
- ☐ Під час інтерв'ю Ви не поспішали, щоб не виглядати поспішним або незацікавленим у розповіді особи.
- ☐ Ви не перебивали розповідь особи.
- ☐ Ви не ставили одразу по декілька запитань поспіль і не переходили рандомно від однієї теми до іншої
- ☐ Ви надали особі простір для рефлексії та мовчання.

- ☐ Ви заохочували особу надавати виклад подій у власному темпі та розповідати свою власну історію.
- ☐ Ви стежили за своєю поведінкою та мовою тіла і звертали увагу на те, щоб виглядати щиро зацікавленим, неупередженим і відкритим.

Шукайте альтернативні підходи до проведення інтерв'ю, коли стикаєтеся з типовими труднощами в отриманні інформації, наприклад, відсутністю чіткої хронології, нездатністю згадати ключові деталі, а також очевидними непослідовностями та суперечностями (див. [Таблицю В](#) нижче для отримання прикладів).

Уникайте повторення одних і тих самих питань під час інтерв'ю, оскільки це може заплутати та/або роздратувати особу, з якою це інтерв'ю проводиться. Якщо повернення до теми є необхідним, врахуйте наступне:

- ☐ Ви з обережністю підходили до делікатних та ймовірно емоційно тригерних подій і прагнули ставити дотичні питання лише один раз, тому правильно ставили їх з першого разу.
- ☐ Ви пояснили особі, що, повертаючись до теми, Ви не очікуєте іншої відповіді, а прагнете уточнити та повністю зафіксувати надані нею свідчення. Відповідно, повернення до теми не повинно означати недовіру або те, що Ви не вірите в правдивість її розповіді про свій досвід (див. [Таблицю Б](#) та [Таблицю В](#) нижче для отримання прикладів щодо способів формулювання запитань).

ПОРАДИ ВІД ДОСВІДЧЕНИХ ФАХІВЦІВ-ПРАКТИКІВ:

- ⇒ Надайте потерпілим/постраждалим якомога більше простору, щоб вони могли вільно й без перебивань надати свій виклад подій. Такий підхід сприяє побудові довіри між особою та інтерв'юером і може покращити здатність особи пригадувати події та ділитися болісними спогадами в безпечніший спосіб.
- ⇒ Ставте особі відкриті запитання, щоб детальна розповідь/розкриття відбувалося більш природно.

Зміцніть самостійність особи та її здатність самостійно пригадувати події, ставлячи питання в ненав'язливій манері.

- ☐ Ви уникали закритих питань.
- ☐ Ви уникали використання навідних запитань, які припускають або спонукають особу підтвердити певні факти, які потерпілий/постраждалий ще не розкрив сам (наприклад, “Що ви знаєте про зґвалтування та катування, що сталися в Оленівці?”).
- ☐ Ви усвідомлюєте неминучий дисбаланс сил між Вами як інтерв'юером (представником державних органів) та особою, з якою проводиться інтерв'ю, а також те, що деякі люди можуть бути більш схильні обмежувати свої відповіді словами “так” або “ні”. Це не обов'язково відображає весь обсяг їхнього досвіду, оскільки їм може бути простіше погодитися з Вашими запитаннями або вони можуть хотіти надати відповіді, які, на їхню думку, Ви хотіли би почути.

Будьте пильні та готові реагувати на ознаки психологічного та фізичного дистресу під час інтерв'ю (див. [Таблицю Г](#) нижче).

Розумійте та реагуйте, коли необхідно зробити паузу в інтерв'ю або взагалі його припинити.

- ☐ Ви уважно стежите за тим, чи виглядає особа виснаженою або чи перебуває вона в стані емоційного стресу, в тому числі, якщо вона виявляє ознаки панічної атаки, дисоціації, неконтрольованого плачу, погіршення фізичного стану або суїцидальних висловлювань.
- ☐ Якщо присутній фахівець з психічного здоров'я, Ви запитали його думку. Якщо особа не заперечує, Ви запропонували перерву і викликали фахівця з психічного здоров'я, коли це доречно.
- ☐ Ви використовували різні техніки, включаючи “заземлення” (див. [Блок і](#) нижче), щоб скерувати особу до її “базового рівня” та/або допомогти їй знову повернутися до стану рівноваги після тригера або емоційно нестабільного епізоду в ході інтерв'ю.

- Ви помітили ознаки, які свідчили про те, що особа, можливо, хоче закінчити інтерв'ю (наприклад, часто дивиться на двері або підлогу протягом тривалого часу, неспокійно рухається на стільці, відволікається, дивлячись на телефон або годинник, дає все коротші або стриманіші відповіді на питання), і Ви відреагували на ці ознаки, запитавши особу, чи не хоче вона зробити перерву, і підготувались до завершення інтерв'ю.

ЕТАП 4: ЗАВЕРШЕННЯ ІНТЕРВ'Ю

ПОРАДИ ВІД ДОСВІДЧЕНИХ ПРОКУРОРІВ:

- ⇒ Переконайтеся, що ви закінчуєте інтерв'ю таким чином, щоб особа відчувала, що її цінують. Вона не повинна відчувати себе використаною інтерв'юером або самим процесом інтерв'ю.
- ⇒ Не поспішайте на цьому важливому етапі інтерв'ю і дайте потерпілому/постраждалому можливість поставити питання та висловити свої занепокоєння, навіть якщо вони повторюють попередні. Приділіть час обговоренню подальших кроків після завершення інтерв'ю, що допоможе переключити увагу потерпілого/постраждалого на більш практичні питання.

Запитайте особу, чи хоче вона додати до своїх свідчень ще щось, що вона вважає важливим або просто хоче озвучити.

Якщо ви вважаєте це необхідним і маєте згоду особи, негайно направте її до фахівця для отримання психологічної підтримки. Щонайменше, нагадайте особі, що такі послуги доступні і що ви готові направити її до фахівця у відповідний час. Якщо потерпілий/постраждалий вже отримує підтримку від КЦППС, координатор також може перенаправляти його до інших служб.

Після інтерв'ю інформуйте особу про стан розслідування та про будь-який прогрес або невдачі, пов'язані з ним.

Якщо потерпілий/постраждалий вже отримує підтримку від КЦППС, координатор може пояснити йому подальші кроки комунікації.

ПОРАДИ ВІД ДОСВІДЧЕНИХ СЛІДЧИХ:

- ⇒ Це має особливе значення та практичну важливість, коли в майбутньому виникає необхідність зібрати додаткову інформацію.
- ⇒ Підтримка двостороннього спілкування після інтерв'ю також може допомогти зменшити відчуття “використаності” в процесі та пов'язані з цим почуття жалю або залишкових тривог, а також може допомогти подолати можливе розчарування, яке може природнім чином виникнути через зазвичай тривалий перебіг розслідувань.

ПОРАДИ ВІД ДОСВІДЧЕНИХ СЛІДЧИХ:

- ⇒ У випадках, коли це доречно, розгляньте можливість організації публічних заходів у громадах, де були вчинені злочини, щоб поінформувати людей про загальний прогрес у процесі притягнення до відповідальності, про виклики, з якими доводиться стикатися, та про наступні кроки. Такі дії можуть зміцнити довіру між національними органами влади та постраждалими громадами.
- ⇒ Події такого характеру повинні організовуватися у тісній співпраці з надійними та різноманітними лідерами громад та організаціями громадянського суспільства, які мають усталену присутність в постраждалих громадах та налагоджені з ними відносини. Під час таких заходів особа та інша інформація, що дозволяє встановити особу потерпілих/постраждалих і, зокрема, потерпілих/постраждалих внаслідок сексуального та/або гендерно-зумовленого насильства, повинна залишатися конфіденційною та захищеною. Участь будь-якої особи в розслідуванні не може бути загальновідомою в громаді, а розголошення такої інформації може завдати величезної шкоди, а також посилити стигматизацію потерпілих/постраждалих та свідків.

6.2. Додаткові корисні поради для інтеграції травма-інформованого підходу

Щоб закласти основу для якісної взаємодії з потерпілими/постраждалими та свідками, яка сприятиме успішному проведенню інтерв'ю (та досудовому розслідуванню), інтерв'юери повинні намагатися дотримуватися принципів, викладених вище в [Розділі 6.1](#). Загалом, інтерв'юерам слід ставити **відкриті, неоцінювальні питання**, фокусуючись на тому, що потерпілі/постраждали **здатні пригадати**.

УВАГА!

Хоча деякі питання ніколи не слід ставити, вони все ще продовжують використовуватися на практиці. Використання певних питань може (повторно) травмувати, вказувати на засудження особи або недовіру до неї, посилювати стигматизацію або поширювати шкідливі міфи про потерпілих/постраждалих, *особливо внаслідок сексуального та гендерно-зумовленого насильства пов'язаного з конфліктом*. **Нижче наведені приклади запитань, яких завжди слід уникати.**

- У що ви були одягнені в день, коли вас зґвалтували?
- Чи чинили ви спротив? Як саме ви це робили? Чи мали ви можливість чинити спротив?

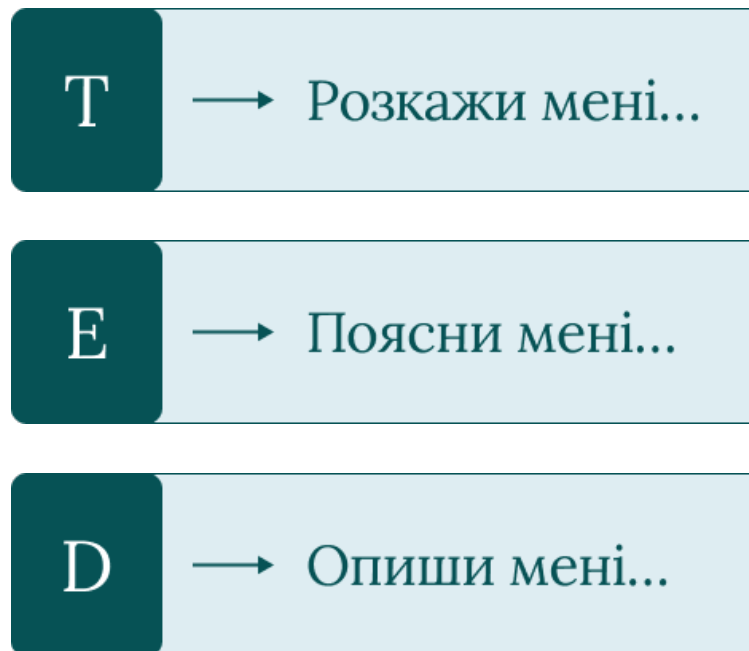
Однак використання цих питань також залежить від етапу процесу інтерв'ю, а інтерв'юерам завжди **слід бути готовими адаптуватися або реагувати на будь-яку ситуацію безпечним чином та з урахуванням травма-інформованого підходу**. У [таблиці Б](#) нижче наведено приклади того, як можна переформулювати запитання, щоб краще інтегрувати травмоінформований підхід. В [Таблиці В](#) нижче наводяться додаткові інструкції для інтерв'юерів щодо того, як реагувати на поширені труднощі, які виникають в ході інтерв'ю.³³

- Чи зазнали ви сексуального насильства? Чи зазнали ви [будь-якого конкретної форми сексуального насильства]?
- Чи били вас електричним струмом по геніталіях?
- Чи відбулося зґвалтування?
- Чи є у вас проблеми з 'чоловічою силою' [під час обговорення потенційної шкоди для сексуального та репродуктивного здоров'я, якої зазнали потерпілі чоловіки після інциденту, наприклад, зміни в еректильній функції]?
- Яка у вас історія статевих контактів?
- Чи було у вас багато статевих партнерів?
- Чи відбувався у вас статевий акт перед інцидентом?

Всю відповідну та необхідну інформацію, що стосується інциденту, можна отримати ефективніше, користуючись методологією TED: “Розкажи мені...”, “Поясни мені...” та “Опиши мені...” і попросивши потерпілого/постраждалого описати те, що сталося, своїми словами, у своєму темпі та у свій час. Ця методика була розроблена психологами у

співпраці з правоохоронцями, прокурорами та соціальними працівниками, щоб допомогти уникнути закритих запитань. Вона може бути ефективним інструментом у руках компетентного та досвідченого інтерв'юера і повинна використовуватися з травма-інформованим підходом.

Методологія TED:

Таблиця Б: Як можна переформулювати питання, щоб краще інтегрувати травмоінформований підхід ³⁴

Запитання, яких слід уникати	Переформулюйте з використанням травмаінформованого підходу	Обґрунтування
Що трапилось далі?"	“Що ще ви пригадуєте?”	Послідовність подій часто неправильно запам'ятовується навіть у випадку нетравматичного досвіду. Це особливо помітно у спогадах про сексуальне насильство, коли постраждалий/потерпілий зосереджений на тому, щоб вижити, а також може мати прогалини в пам'яті через втрату свідомості або неприємність від страху.
“Опишіть місце, куди вони відвели Вас”	“Що ви пам'ятаєте про те, куди вас забрали?”	Постраждалим/потерпілим може бути складно пригадати деталі про місця або інші види доказів, якщо ці деталі не були центральними в їхньому досвіді. Якщо переформулювати запитання, зосередившись на тому, що саме пам'ятають постраждалі/потерпілі, можна заохотити їх пригадати якомога більше деталей, не змушуючи їх давати зв'язний опис. Отримавши простір для спогадів у такий спосіб, постраждалі/потерпілі можуть пригадати важливі деталі, які мають значення для розслідування.
“Чи знаєте ви, що це була за зброя?”	“Що ви пам'ятаєте про зброю?”	Переформульоване запитання фокусується на тому, що постраждалий/потерпілий може згадати, замість того, щоб запитувати про конкретні деталі. Зосереджуючись на тому, що вдалося пригадати, інтерв'юер може співпрацювати з постраждалим/потерпілим, щоб відновити його пам'ять про зброю, транспортний засіб, місцезнаходження, одяг.
“Хто був головним?”	“Що ви пам'ятаєте про їхню взаємодію?”	Початкове запитання спонукає постраждалих/потерпілих до припущень про стосунки між злочинцями, що може призвести до того, що вони несвідомо нададуть неправдиву інформацію. Зосереджуючись на тому, що запам'яталося, інтерв'юери можуть уникнути впливу на пам'ять постраждалих/потерпілих про те, що сталося.

Таблиця В: Типові перешкоди під час отримання інформації в ході інтерв'ю та шляхи їх подолання

Коли під час інтерв'ю виникає така перешкода...	Спробуйте травма-інформований підхід, як-от....	Чому це стається та чому травма-інформований підхід допомагає?
Спогади особи нечіткі. Особа має труднощі з уточненням хронології подій або з викладом своєї історії в хронологічному порядку. Особа має труднощі з пригадуванням певних деталей події.	Я фокусую інтерв'ю на тому, що особа може пригадати. Я уникаю акцентування уваги на деталях, які є менш чіткими Я не перебиваю і не перериваю особу на півслові, навіть якщо зміст її висловлювання здається невідповідним меті інтерв'ю. Я зберігаю спокій і надаю особі достатньо простору та часу для осмислення та відновлення спогадів, включаючи відповідні періоди мовчання та рефлексії. — Я визнаю перед собою, що це складний процес. Я ставлюся до себе з добротою. Я роблю глибокий вдих, заземлююся та нагадую собі про труднощі, з якими може стикатися ця особа.	Люди, які пережили травматичний досвід можуть мати труднощі з викладом своєї історії навіть якщо вони мотивовані розповісти про свій досвід. — У разі травматичних і дуже стресових подій людині може бути важко чітко усвідомити тривалість події. Саме тому вам може знадобитися певний час, щоб разом із особою скласти до купи послідовність подій та конкретні деталі. — Коли особа, яка пережила травматичні події, починає згадувати свій стресовий досвід в ході інтерв'ю з вами, вона може почати знову переживати ті самі емоції, які відчувала під час події (наприклад, страх та/або сором). Вона також може переживати ті самі фізичні відчуття (наприклад, прискорене серцебиття або прискорене дихання). Іноді ці відчуття можуть бути надто сильними, і особа може закритися або повністю

Коли під час інтерв'ю виникає така перешкода...	Спробуйте травма-інформований підхід, як-от....	Чому це стається та чому травма-інформований підхід допомагає?
	Якщо особа вказує на те, що в неї виникли труднощі, я можу порекомендувати їй спробувати техніки “заземлення”. Див. Блок і нижче	загубитися у своїх спогадах на певний час. Коли інтерв'юер поводить себе спокійно та визнає, що дуже часто буває важко згадати стресові події, особа, з якою проводиться інтерв'ю, швидше за все, почуватиметься в безпеці, буде вам довіряти та поводитиметься достатньо спокійно, щоб надати необхідну інформацію.
Існує невідповідність між думками, реакціями, почуттями та/або поведінкою особи під час пригадування травматичних подій. Наприклад: — Особа сміється, розповідаючи про жахливі деталі жорстокого інциденту; або	Я слухаю і намагаюся не виявляти жодного осуду чи здивування щодо емоційних чи інших реакцій особи. Якщо особа здається збентеженою або вибачається за свої реакції, я заспокоюю її. Я можу це зробити, наприклад, сказавши: — “Немає правильного або типового способу реагувати в такій складній ситуації, з якою ви зіткнулися. Я бачу, що ви докладаєте великих зусиль, щоб розповісти свою історію, і я ціную ваші сьогоднішні старання.”	Те, що може здатися невідповідністю між відповідями або реакціями, які демонструє особа, і тим, що вона розповідає, не повинно інтерпретуватися як показник того, що особа ненадійна, не заслуговує на довіру або не зазнала фізичної та психічної шкоди. Не припускайте, що очевидна невідповідність між розповіддю потерпілого/постраждалого та його відповідями чи реакціями під час інтерв'ю або прояв певних відповідей чи реакцій, яких не очікували інтерв'юери, є результатом вигадки, нечесності, відсутності довіри чи надійності.

Коли під час інтерв'ю виникає така перешкода...	Спробуйте травма-інформований підхід, як-от....	Чому це стається та чому травма-інформований підхід допомагає?
— Особа видається спокійною, але інтерв'юер може спостерігати фізичні ознаки дистресу (наприклад, особа трясеться або має прискорене дихання) Особа розповідає про свій досвід з точки зору стороннього спостерігача. Особа не виявляє емоцій або виявляє їх дуже мало. Вона здається відстороненою або байдужою.	Я не беруся стверджувати, що ця подія була менш шкідливою чи болючою для людини, ніж вона її описує. Як завжди, я запитую про фізичні, психологічні та емоційні травми, з якими вона зіткнулася.	Люди мають різні способи контролювати свої емоції. Пригадування стресової події може викликати дуже сильні і часом суперечливі емоції. Ці емоції можуть здаватися нестерпними. Вони можуть змусити особу відчувати, що вона втрачає контроль. Наприклад: — Сміх або й навіть нервовий сміх можуть бути для особи способом спробувати повернути контроль після проживання жахливого досвіду. Це може допомагати людям не втратити контроль над власними емоціями. — Розповідаючи свою історію з точки зору стороннього спостерігача, особа може допомогти собі впоратися зі своїми емоціями та стримати їх. Байдужість або повна відсутність емоційного вираження (іноді це називають 'дисоціацією') — ще один поширений спосіб контролювати або керувати своїми емоціями під час викладу історії.

Коли під час інтерв'ю виникає така перешкода...	Спробуйте травма-інформований підхід, як-от....	Чому це стається та чому травма-інформований підхід допомагає?
У викладі подій, отриманому від особи, є непослідовності та суперечності – навіть якщо попереднє інтерв'ю було проведене нещодавно. Наприклад, особа не дає однакову відповідь на те ж саме питання, коли їй поставили його ще раз під час додаткового інтерв'ю.	Я позначаю суперечності для себе. Я не виявляю ознак нетерплячості чи роздратування. Коли в мене з'являються подібні відчуття, я визнаю, що це складний процес. Я виявляю до себе розуміння. Я роблю глибокий вдих, “заземляю” себе, та нагадую собі про труднощі, з якими стикається особа. Я намагаюся зрозуміти ситуацію в такий момент, поглянувши на неї з точки зору цієї особи, не висловлюючи сумніви чи недовіру. Перед початком першого інтерв'ю я вже пояснив цій особі, що, можливо, мені доведеться кілька разів задавати одне й те саме питання або просити надати додаткові деталі, оскільки мені потрібно повністю зрозуміти, що сталося, в якому контексті, хто був присутній тощо. Перш ніж повернутися до цієї теми, я делікатно нагадую особі про нашу попередню розмову і пояснюю, що мої подальші запитання не мають нічого спільного з правильністю чи	Те, що може здаватися невідповідністю між відповідями або реакціями особи та тим, про що вона розповідає, не слід трактувати як ознаку того, що ця особа є ненадійною або не заслуговує на довіру. — Зважайте на те, що деякі особи, які утримувалися та допитувалися російськими злочинцями, можуть внаслідок свого попереднього досвіду і далі боятися, що їх покарають, поб'ють або навіть катуватимуть, якщо вони не дадуть ‘правильну’ відповідь. Їм також може здаватися, що перша їхня відповідь була незадовільною.

Коли під час інтерв'ю виникає така перешкода...	Спробуйте травма-інформований підхід, як-от....	Чому це стається та чому травма-інформований підхід допомагає?
	неправильністю її відповідей, а стосуються власного розуміння та уточнень з боку інтерв'юера.	
Складається враження, що особа навмисно не розкриває деталей конкретної події, оскільки вона: — використовує нечіткі, узагальнені або мінімізовані формулювання. — демонструє поведінку, яка очевидно спрямована на те, щоб уникнути пригадування чи розмови про подію.	Я визнаю, що ця тема може бути складною для обговорення. Я демонструю терпіння та емпатію і, якщо це доречно, використовую мовчання (надаючи простір, щоб особа могла висловитися по-своєму). Я уникаю тиску щодо деталей і визнаю, що особа сама контролює те, чим вона вирішила поділитися. Якщо така поведінка продовжується протягом тривалого періоду, я зміщую фокус на інші деталі до або після події, роблячи собі помітку, що, можливо, мені доведеться повернутися до цієї теми пізніше і проаналізувати, чи безпечно і чи корисно це робити на той момент.	Такі типи відповідей не слід трактувати як ознаку того, що особа є ненадійною або навмисно ускладнює процес чи перешкоджає йому. Це, безумовно, не є підставою для формулювання подальших питань у ворожій або конфліктній манері. Особі може бути надзвичайно важко згадувати певний стресовий досвід та травми, навіть якщо вона вирішила дати інтерв'ю і хоче надати свідчення. Це частково пов'язано з тим, що, згадуючи подію, особа може почати відчувати деякі емоції та фізичні відчуття, які вона відчувала, коли вперше зіткнулася зі стресом або травматичною подією.

6.3 Запропоновані дії щодо типових психологічних та фізичних реакцій під час інтерв'ю

Як зазначалося раніше в цьому Інструментарії, люди можуть відчувати негативні наслідки та вплив на своє повсякденне функціонування та психічне, фізичне, соціальне, емоційне або духовне благополуччя після шкідливих, насильницьких, жаклих або небезпечних для життя подій чи обставин, а також у результаті більш широкого контексту хронічних негараздів.³⁵ Такі події та обставини зазвичай призводять до фізичної, психологічної та емоційної шкоди та пов'язаних з нею наслідків, які можуть мати довготривалий характер. Вони проявляються у різних типах реакцій, які часто зустрічаються під час інтерв'ю з людьми, які пережили стрес та травматичні події. Найпоширеніші типи реакцій, які спостерігаються під час інтерв'ю, та способи реагування на них висвітлені нижче в [Таблиці Г](#).

Кожен потерпілий/постраждалий є окремою особистістю та демонструє власні емоційні потреби та реакції на інтерв'ю, що залежать від їх психологічних особливостей, багатогранної особистості, особистих характеристик, історії, стратегій подолання труднощів та ресурсів. Проте, прокурори та слідчі повинні завжди керуватися наступними принципами:

⇒ На прохання потерпілого/постраждалого або за рекомендацією фахівця з питань психічного здоров'я після проведення психосоціальної оцінки та за згодою потерпілого/постраждалого, слідчих та прокурорів повинен супроводжувати фахівець з питань психічного здоров'я. Якщо під час інтерв'ю не присутній фахівець з психічного здоров'я, він повинен бути в доступності для надання допомоги. В ідеалі це має бути той самий фахівець, який раніше проводив психосоціальну оцінку особи, якщо це доречно. Як зазначалося вище, КЦППС може надати підтримку з направленням до фахівця з психічного здоров'я. Під час інтерв'ю інтерв'юери повинні чітко пояснити особі, що фахівець з психічного здоров'я присутній на інтерв'ю, щоб підтримати потерпілого/постраждалого, відстоювати його найкращі інтереси, а також дати йому можливість розповісти про свій досвід у власній манері і таким чином, щоб це також сприяло його власному відновленню.

Яку роль можуть відігравати фахівці із психічного здоров'я під час інтерв'ю?

- Спостерігати та оцінювати психологічний та емоційний стан особи і визначати, чи здатні вони проходити інтерв'ю в даний час.
- Надавати практикуючим фахівцям рекомендації щодо проведення інтерв'ю з урахуванням емоційних та когнітивних потреб особи, а також з урахуванням її когнітивних здібностей з метою сприяння ефективному відновленню пам'яті та контролю над потенційними тригерами.
- Надавати емоційну підтримку особі та вживати заходів, щоб переконатися, що інтерв'ю залишається емоційно безпечним.
- Робити запити щодо перерви чи зупинки інтерв'ю або внесення поправок до темпу та підходу інтерв'юера, щоб забезпечити кращу відповідність інтерв'ю до інтересів особи.
- Захищати потреби особи у такий спосіб, який відповідає балансу сил в кімнаті та ставить інтереси особи понад інші цілі розслідування.
- Надавати підтримку в “заземленні” особи, особливо на етапах до та після інтерв'ю, з метою управління ризиками (повторної) травматизації та забезпечення безпечного опрацювання пережитого досвіду та складних, а іноді суперечливих емоцій, пов'язаних з ним.

⇒ **Демонструйте розуміння та емпатію.** Майте на увазі, що в день інтерв'ю потерпілий/постраждалий може недостатньо відпочити або не бути готовим до участі в інтерв'ю. Особа може здаватися відстороненою, дратівливою або недружною, мати проблеми з концентрацією уваги та пам'яттю. Спробуйте поставити себе на місце особи, з якою проводиться інтерв'ю, поміркуйте, як вона може почуватися, і поміркуйте, як вона може інтерпретувати, розуміти і

реагувати на те, як ви з нею спілкуєтеся, особливо на початкових етапах спілкування. Потерпілий/постраждалий міг мати проблеми зі сном або, у зв'язку з інтерв'ю, відчувати труднощі під час спроб розслабитися, що може зробити процес інтерв'ю ще більш емоційно та фізично виснажливим для нього. Особа також може відчувати сором і турбуватися про те, як ви сприймете її досвід (тобто чи будете ви її засуджувати, чи будете ви насміхатися над нею або

зневажати її, чи навіть ставити під сумнів її фемінність або маскулінність). Особа також могла мати негативний досвід розкриття інформації родині, друзям або іншим фахівцям, тому може прагнути уникнути подібного досвіду, зокрема, з самого початку ставлячи захисні бар'єри.

- ⇒ **Нормалізуйте та визнавайте почуття особи, їхні вираження емоцій та фізичні реакції.** Критично важливо, щоб інтерв'юери приймали потерпілих/постраждалих та їх різноманітні та типові реакції, які виникають у різних людей під час участі в таких інтерв'ю. Це є невід'ємною частиною побудови довіри. Врахування цих факторів може допомогти слідчому та прокурору скоригувати свої запитання, змінити темп інтерв'ю, якщо це необхідно, в потрібний момент розглянути інцидент або реакцію, про які раніше не повідомлялося, або допомогти запобігти заподіяння шкоди (тобто вторинній травматизації).
- ⇒ **Не припиняйте інтерв'ю раптово або без попередження.** Незалежно від обставин, незалежно від того, чи ви закінчили розглядати та документувати певні події чи теми, чи вирішили перервати інтерв'ю

(наприклад, через побоювання, що продовження запитань певного напрямку на даний момент може завдати шкоди потерпілому/постраждалому), інтерв'юер повинен вжити цілеспрямованих заходів, щоб повернути розмову та усвідомленість потерпілого/постраждалого до «тут і зараз». За необхідності це слід робити під час або одразу після розповіді про травматичний або стресовий досвід, не перериваючи розповідь. Інтерв'юер (разом із фахівцем із психічного здоров'я, якщо такий супроводжує потерпілого/постраждалого) несе відповідальність за те, щоб допомогти йому повернутися до сьогодення, м'яко нагадуючи йому про поточний контекст, переходячи до менш травматичних тем і допомагаючи йому знову встановити зв'язок із собою та своїм фізичним оточенням, що сприяє відновленню його почуття емоційної та фізичної безпеки. У таких обставинах необхідно приділити достатню кількість часу, щоб повернути потерпілого/постраждалого до спокійного емоційного стану, відірвавши його від минулого та повернувши його до сьогодення таким чином, щоб він усвідомлював свою присутність поруч з вами в кімнаті, де він в безпеці.

У наступній таблиці наведено огляд типових психологічних та фізичних реакцій, які можуть виникнути під час інтерв'ю, а також запропоновані дії та реакції для інтерв'юерів.

Таблиця Г: Найпоширеніші ознаки дистресу під час інтерв'ю та способи реагування на них

Типові ознаки дистресу	Травма-інформовані способи реагування
Особа демонструє дратівливість або злість.	Призупиніть інтерв'ю. Зберігайте спокій та надайте особі достатньо простору та часу, щоб вона могла осмислити пережите та зібратися з думками. Підтвердьте, що реакція особи є цілком нормальною. Проявіть розуміння. Особа може мати проблеми зі сном або намаганням розслабитися і може бути виснаженою як фізично, так і емоційно. Запитайте особу, чи вона бажає зробити перерву, або, якщо це доречно, м'яко наполягайте на перерві, зазначивши, що ви (інтерв'юер) хотіли б мати кілька хвилин, щоб підбити підсумки інтерв'ю на даний момент (фахівець із психічного здоров'я може відігравати допоміжну роль у цьому питанні). За згодою потерпілого/постраждалого забезпечте перенаправлення до психологічної служби. Якщо до цього залучено КЦППС, переконайтеся, що координатор, який надає підтримку потерпілому/постраждалому, знає про це або бере участь у перенаправленні до таких служб.
Особа виражає почуття сорому, вини, або смуtku. Говорить м'яко чи уникає зорового контакту. Особа виражає відчуття того, що вона 'не впоралася' із травматичною подією/подіями або з їхніми наслідками.	Призупиніть інтерв'ю. Користуйтеся кожною нагодою, щоб підкреслити, що ця особа не має чого соромитися чи відчувати провину. Визнайте, що те, через що вона пройшла, було надзвичайно важким. Відзначте та нагадайте їй про її мужність, стійкість і силу, завдяки яким вона сьогодні тут. Якщо особа відчуває труднощі, дайте їй можливість зустрітися з особою, яка її підтримує, або фахівцем з психічного здоров'я, якщо це можливо. За згодою потерпілого/постраждалого забезпечте перенаправлення до психологічної служби. Якщо до цього залучено КЦППС, переконайтеся, що координатор, який надає

Типові ознаки дистресу	Травма-інформовані способи реагування
	підтримку потерпілому/постраждалому, знає про це або бере участь у перенаправленні до таких служб.
Особа виражає тривогу або часто повторює, що ‘втрачає глузд’ або ‘божеволіє’ .	Призупиніть інтерв'ю. Скористайтеся нагодою, щоб підкреслити, що особа ‘нормально реагує на ненормальний досвід’ і що в цьому немає нічого ‘божевільного’ . Пам'ятайте, що ваш досвід як практикуючого фахівця, який проводив подібні інтерв'ю в минулому, може надати особливої ваги цьому типу завірень.
Особа часто вербально виражає відчуття безнадії, безпомічності , їй здається, що вона в пастці та є тягарем для інших тощо.	Підтвердьте, що реакція особи є цілком нормальною, і визнайте, що немає нічого поганого в тому, що вона переживає сильні емоції, переповідаючи свій досвід (“Ви нормально реагуєте на ненормальний досвід”). Пам'ятайте, що ваш досвід як практикуючого фахівця, який проводив подібні інтерв'ю в минулому, може надати особливої ваги цьому типу завірень, навіть якщо потерпілий/постраждалий має певні упередження щодо психічного здоров'я та пов'язаних з ним проблем, що призводять до самозвинувачення та сумнівів. Якщо особі складно, надайте їй можливість зустрітися із особою, яка надає їй підтримку, та, якщо є така нагода, із фахівцем із психічного здоров'я. За згодою потерпілого/постраждалого забезпечте перенаправлення до психологічної служби. Якщо до цього залучено КЦППС, переконайтеся, що координатор, який надає підтримку потерпілому/постраждалому, знає про це або бере участь у перенаправленні до таких служб.
Особа виражає відчуття підвищеної вразливості або починає вести себе по-дитячому .	Це може бути ознакою сильного дистресу та/або відсторонення і серйозним сигналом для того, щоб зробити перерву в інтерв'ю. Якщо особі складно, надайте їй можливість зустрітися із особою, яка надає їй підтримку, та, якщо є така нагода, із фахівцем із психічного здоров'я.

Типові ознаки дистресу	Травма-інформовані способи реагування
	За згодою потерпілого/постраждалого забезпечте перенаправлення до психологічної служби. Якщо до цього залучено КЦППС, переконайтеся, що координатор, який надає підтримку потерпілому/постраждалому, знає про це або бере участь у перенаправленні до таких служб.
Особа, схоже, не здатна сконцентруватися. Видається, що концентрація втрачається в ході проведення інтерв'ю.	Особа також може відчувати все більший дискомфорт в міру просування інтерв'ю і вважати за краще відсторонитися в даний момент або уникати відповідей на питання. Вона також може бути виснажена через брак сну або труднощі під час намагань розслабитися. Уникайте проявів нетерпіння або роздратування у випадках, коли особа не хоче розкривати певні деталі. Замість того, щоб тиснути на особу, визнайте цінність та важливість її участі, а потім розгляньте можливість змінити тему. Якщо особі складно, надайте їй можливість зустрітися із особою, яка надає їй підтримку, та, якщо є така нагода, із фахівцем із психічного здоров'я.
Особа демонструє фізичні ознаки дистресу та тривожності, як-от: - Часта потреба ходити до вбиральні під час інтерв'ю - Задишка, проблеми з диханням чи ковтанням - Нудота - Різкі відчуття жару - Відчуття запаморочення	Зберігайте спокій та надайте особі достатньо простору та часу, щоб вона могла осмислити пережите та зібратися з думками. Такі процеси вимагають значної мозкової активності та можуть бути виснажливими. Підтвердьте, що реакція особи є цілком нормальною, і визнайте, що немає нічого поганого в тому, що вона переживає сильні емоції, переповідаючи свій досвід ("Ви нормально реагуєте на ненормальний досвід"). Пам'ятайте, що ваш досвід як практикуючого фахівця, який проводив подібні інтерв'ю в минулому, може надати особливої ваги цьому типу завірень. Розгляньте можливість змінити тему розмови.

Типові ознаки дистресу	Травма-інформовані способи реагування
- Сіпання, тремтіння чи сильне потовиділення. Повідомляє про прискорене серцебиття.	Запитайте особу, чи вона бажає зробити перерву, або, якщо це доречно, м'яко наполягайте на перерві, зазначивши, що ви (інтерв'юер) хотіли б мати кілька хвилин, щоб підбити підсумки інтерв'ю на даний момент (фахівець із психічного здоров'я може відігравати допоміжну роль у цьому питанні). Якщо це доречно, інтерв'ю може бути скорочено або припинено із використанням відкритого та гнучкого підходу. Якщо особі складно, надайте їй можливість зустрітися із особою, яка надає їй підтримку, та, якщо є така нагода, із фахівцем із психічного здоров'я. За згодою потерпілого/постраждалого забезпечте перенаправлення до психологічної служби. Якщо до цього залучено КЦППС, переконайтеся, що координатор, який надає підтримку потерпілому/постраждалому, знає про це або бере участь у перенаправленні до таких служб.
Особа страждає від нав'язливих і болісних спогадів. Вона може описувати вам або демонструвати своєю поведінкою: — Мимовільне пригадування, наприклад, зорові, слухові або нюхові "образи" травматичних подій. — Повернення та перебування в стресовій або травматичній події з	Це ознаки сильних страждань особи, які можуть бути дуже важкими та болючими як для неї, так і для вас як інтерв'юера. Призупиніть інтерв'ю. Залишайтеся спокійним і дайте особі достатньо простору та часу, щоб вона могла опрацювати ці нав'язливі та болючі спогади. Такі випадки свідчать про те, що особа справді повинна звернутися до фахівця із психічного здоров'я або, як мінімум, до людини, яка надає їй підтримку. За згодою потерпілого/постраждалого забезпечте перенаправлення до психологічної служби. Якщо до цього залучено КЦППС, переконайтеся, що координатор, який надає підтримку потерпілому/постраждалому, знає про це або бере участь у перенаправленні до таких служб.

Типові ознаки дистресу	Травма-інформовані способи реагування
відтворенням поведінки в той момент, включно з криками та відповідним мовленням.	Підтвердьте, що реакція особи є цілком нормальною, і визнайте, що немає нічого поганого в тому, що вона переживає сильні емоції, переповідаючи свій досвід (“Ви нормально реагуєте на ненормальний досвід”). Запитайте особу, чи вона хоче зробити перерву, або м’яко наполягайте на перерві. Перед тим, як продовжувати інтерв’ю, поміркуйте, чи є фактори, які могли відволікти або спровокувати особу: — Чи було використане якесь слово чи фраза, питання або конкретна тема, яка передувала поверненню в спогади чи поведінці особи? Перед тим, як продовжити, поміркуйте, як уникнути таких запитань під час інтерв’ю. — Спробуйте мінімізувати звуки або запахи, які можуть викликати дискомфорт у особи (наприклад, якщо ззовні чути гучні звуки, проведіть інтерв’ю в більш захищеному та тихому місці або в іншому місці, де такі звуки, як-от повітряні атаки та системи протиповітряної оборони, будуть менш чутними).
Особа демонструє ознаки шкоди, яку вона завдала сама собі: — У неї спостерігається кровотеча або свіжі рани — Вона демонструє намір, погрожує та/або робить жести, які вказують на негайний ризик самоушкодження або самогубства.	Зберігайте спокій. Зупиніть інтерв’ю, оскільки особа потребує негайного втручання. Направте її до відділення невідкладної допомоги лікарні, швидкої допомоги або до найближчої клініки чи служби екстреного реагування ПЗПСП. Ви або особа, яка надає підтримку, маєте допомогти особі та супроводжувати її.

Типові ознаки дистресу	Травма-інформовані способи реагування
Або особа скаржиться на болі та неприємні відчуття в усьому тілі. Це може відбуватися особливо у випадках, коли особа пережила фізичне або сексуальне насильство. Поширені болі та больові відчуття включають: — Головний біль — Біль в животі — Біль в грудній клітці.	

Блок і: Що ви можете зробити – техніки “заземлення”³⁶

Як видно з вищесказаного, не всі ознаки психологічного дистресу та потенційних травматичних реактивацій потребують негайного медичного або психологічного втручання. Іноді особі може просто знадобитися перерва, в інших випадках вона може отримати користь від методів заземлення. Це кроки, які інтерв'юери або, бажано, фахівець з психічного здоров'я, якщо він доступний і присутній під час інтерв'ю, можуть зробити, щоб підтримати особу, повертаючи її до стану психічної усвідомленості, в якому вона може бути повністю присутньою в кімнаті та “тут і зараз”, замість того, щоб бути замкненою в певному мисленнєвому потоці або переживати знову травматичні події. Ця форма підтримки дозволяє потерпілому/постраждалому нагадати собі, хто вони і де вони знаходяться, поточний час, дату і рік, вашу присутність у кімнаті, а також відновити усвідомленість і зв'язок з фізичним оточенням, включаючи безпечні, повсякденні предмети в кімнаті.

Важливо зазначити, що ви не є фахівцем з психічного здоров'я, і вам не слід використовувати техніки заземлення, якщо ви не відчуваєте себе комфортно при їх застосуванні. Крім того, якщо потерпілий/постраждалий проходив психологічну оцінку, фахівець з психічного здоров'я може проінформувати вас про техніки заземлення, які можуть бути корисними під час інтерв'ювання потерпілого/постраждалого.³⁷

Техніки, які можуть допомогти повернути потерпілих/постраждалих назад в теперішній момент:

- Відновіть увагу особи та нагадайте їй, що вона перебуває в безпечному та захищеному середовищі.
- Запитайте її, чи не бажає вона гарячого чаю або кави (крім людського взаємозв'язку, який може виникнути завдяки такому жесту, фізична реакція людини на температуру теплої чашки та рідини може допомогти їй відновити відчуття фізичної та психологічної присутності в даному моменті).
- Попросіть її зробити кілька глибоких вдихів разом з вами, повільно вдихаючи носом і видихаючи ротом. Це допомагає уповільнити дихання і серцебиття особи, а отже, сприяє заспокоєнню.
- Попросіть її зосередитися на відчутті дотику підошов ніг до взуття та контакту ніг з підлогою під ними.
- Попросіть її назвати своє ім'я та місце, в якому вона фізично перебуває в цей момент.
- Попросіть її описати статичні об'єкти в кімнаті, які не викликають дистресу (наприклад, стілець, стіл, картину на стіні).

6.4 Особливості проведення інтерв'ю з особами, які можуть перебувати в ситуації підвищеної вразливості

На додачу до рекомендацій та порад, наданих вище —особливо в **підрозділах 6.1 та 6.2** — слідчі та прокурори повинні усвідомлювати, що певний досвід, такий як насильство, пов'язане з конфліктом, включаючи сексуальне насильство та катування, а також індивідуальні особливості, такі як вік, стать, сексуальна орієнтація, рівень освіти, соціально-економічний статус, проживання в сільській та віддаленій місцевості, інвалідність, можуть призвести до того, що особа опиниться в ситуації підвищеної вразливості. Хоча цей підрозділ не є вичерпним, він містить рекомендації, які допоможуть інтегрувати травма-інформований підхід під час взаємодії з особами відповідно до їхніх унікальних факторів ідентичності, ситуацій вразливості та обставин.

ПОРАДИ ВІД ДОСВІДЧЕНИХ СЛІДЧИХ:

Загалом, а також **перед будь-яким інтерв'ю, інтерв'юерам слід подолати свої особисті переконання, хибні уявлення та упередження** щодо певних категорій осіб, які можуть бути потерпілими та свідками і які можуть перебувати або сприйматися як такі, що перебувають у ситуації підвищеної вразливості (наприклад, особи з різною сексуальною орієнтацією та/або гендерною ідентичністю, люди похилого віку, особи з інвалідністю, особи з низьким рівнем освіти, особи із сільської та віддаленої місцевості тощо). Упередження можуть сприяти системному ігноруванню таких осіб та нехтуванню потенційними злочинами. Вони також можуть призвести до припущень і навідних запитань, а отже, до дезінформації. Наприклад, літні люди або особи з інвалідністю можуть сприйматися як такі, що не можуть виступати потерпілими/постраждалими/свідками, в тому числі як потерпілі та свідки сексуального насильства, або можуть сприйматися як менш ймовірні постраждалі через меншу кількість повідомлень про злочини проти них. Слідчі та прокурори повинні активно прагнути краще розуміти та розвінчувати власні хибні уявлення. **Для інтерв'юерів дуже важливо чесно і смиренно замислитися над власними упередженнями та рівнем комфорту і оцінити, чи є вони найбільш підходящими особами у своїй команді для проведення інтерв'ю з конкретною особою в конкретний час.**

Потерпілі/постраждалі від сексуального та гендерно-зумовленого насильства (СГЗН)

Станом на 31 грудня 2025 року ОГП розслідував 414 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом [щодо 146 чоловіків, 245 жінок, 22 дівчат і одного хлопця].³⁸ Однак, ймовірно, що **реальна кількість постраждалих є набагато більшою**, особливо серед чоловіків.³⁹

Потерпілі/постраждалі від сексуального насильства повідомляють, серед іншого, про почуття сорому та огиди, проблеми з довірою до інших людей та інституційних

суб'єктів, підвищену дратівливість або тривожність, проблеми зі сном та депресивні думки.⁴⁰ Ці переживання, а також потенційна стигматизація потерпілих та постраждалих від сексуального насильства в сім'ях, громадах та суспільстві в цілому зменшують ймовірність того, що вони зважаться повідомити про те, що з ними сталося. Це також може підірвати бажання потерпілих та постраждалих шукати підтримки та допомоги.

Поради та застереження, які слід врахувати до, під час та після інтерв'ю

Тільки **спеціалізовані та компетентні** слідчі та прокурори, **які пройшли підготовку** для роботи з питаннями СГЗН, повинні взаємодіяти з потерпілими/постраждалими від сексуального насильства й проводити з ними інтерв'ю.

⇒ При плануванні та підготовці до інтерв'ю необхідно провести **оцінку ризиків**, яка повинна визначати ризики та передбачати впровадження низки заходів щодо їхнього **зменшення та забезпечення безпеки**, у тому числі на випадок **несподіваного розкриття** інформації про сексуальне насильство, зокрема у формі катування, під час інтерв'ю.

⇒ Якщо під час попереднього скринінгу або психосоціальної оцінки є **ознаки** того, що особа могла зазнати сексуального насильства, переконайтеся, що інтерв'ю буде проводити **кваліфікований слідчий або прокурор**.

⇒ Якщо під час інтерв'ю **несподівано з'ясується** факт сексуального насильства, не **перебивайте і не переривайте особу**, поки вона говорить. (1) Згадайте та врахуйте відповідні поради, надані вам під час попередніх оцінок перед інтерв'ю, особливо поради фахівця з психічного здоров'я, (2) дотримуйтесь заходів

щодо зменшення ризиків та забезпечення безпеки, запроваджених на основі оцінки ризиків, та (3) дозволяє потерпілому/постраждалому завершити свою розповідь у власному темпі. Вислухавши розповідь особи, за відповідних обставин ви можете запропонувати перерву, під час якої слід поінформувати колег, які мають досвід у розгляді справ щодо СГЗН, або звернутися за додатковими рекомендаціями та вказівками до прокурорів, спеціально призначених на рівні ОГП для роботи над справами щодо СНПК.

Розпізнавайте ознаки та індикатори сексуального насильства під час інтерв'ю, такі як часто вживані евфемізми, зашифрована мова та інші вирази, зміни в мові, які можуть вказувати на те, що щодо особи було вчинено сексуальне насильство.

Завжди докладайте зусиль, щоб особа почувалася комфортно, особливо коли вона розповідає про подробиці катувань та сексуального насильства. Деякі аспекти їхніх розповідей можуть бути незрозумілими або незручними для потерпілих/постраждалих. Наприклад, потерпілий/постраждалий може відчувати складні та суперечливі емоції, розповідаючи про те, що він відчував мимовільну фізичну реакцію, таку як ерекція, оргазм або еякуляція під час актів сексуального насильства, включаючи

випадки, коли його змушували зґвалтувати, мастурбувати або вчиняти інші акти сексуального насильства щодо інших потерпілих/постраждалих. Він може **відчувати провину і вважати себе виконавцем злочину**, особливо якщо його змушують вчиняти сексуальні дії щодо інших осіб або спостерігати за ними.

Інтерв'юери повинні запевнити особу, що її почуття та реакції є нормальною реакцією і не відображаються на самому потерпілому/постраждалому. Крім того, ви повинні пояснити, що такі реакції **зазвичай виникають незалежно від сексуальної орієнтації особи** й аж ніяк не є показником згоди на сексуальне насильство.

Зверніть особливу увагу на інформацію, яка вказує на примус та обставини примусу, що існували на момент вчинення дій/інцидентів, включаючи контекст та оточення. Намагайтеся встановити обставини, з яких можна зробити висновок про примус (наприклад, окупація, присутність збройних сил, присутність озброєних військових та правоохоронців, спостереження шкоди, заподіяної іншим особам у цьому районі, та пов'язані з цим погрози, збройні сутички в цьому районі та поблизу нього, позбавлення волі, застосування засобів обмеження свободи тощо).

Не запитуйте, чи чинив опір потерпілий/постраждалий або чи він міг чинити опір. Такі питання є недоречними й можуть сприйматися як осудливі й такі, що покладають провину на

потерпілого/постраждалого за його жорстоке поводження і без будь-яких обґрунтованих підстав натякають, що предметом розслідування є реакція потерпілого/постраждалого на поведінку, а не ймовірний злочин. Важливо, що для доведення сексуального насильства як злочину не є юридичною або доказовою вимогою те, що потерпілий/постраждалий чинив опір або був не в змозі чинити опір.

⇒ Якщо особа з власної волі повідомляє, що вона не чинила або не могла чинити опір насильству, застосованому проти неї, ви повинні поінформувати її, що це не є предметом вашого розслідування. Якщо особа виявляє будь-які ознаки сорому, розгубленості або невдачі, пов'язані з нібито “нездатністю” чинити опір, підтвердьте, що це є нормальною реакцією на травматичні ситуації й що в таких екстремальних обставинах багато людей застигають або психологічно відключаються.

⇒ Інтерв'юери повинні активно уникати проявів недовіри або підозри, коли потерпілі/постраждалі повідомляють про те, що їх примушували до статевого акту з одним або кількома членами російських окупаційних сил або сил, що їх утримували. Це особливо важливо пам'ятати стосовно цивільних жінок, які перебувають під окупацією, та/або цивільних жінок і комбатантів, яких утримують. Слідчі та прокурори повинні пам'ятати, що неприпустимо вважати потерпілих/постраждалих, які пережили

СГЗН, потенційними співучасниками. До того ж дуже важливо, щоб слідчі збирали всі докази примусу, тиску, залякування, погроз насильством та присутності озброєних осіб, включаючи солдатів, у тому числі стосовно контексту та загального оточення, які повинні бути всебічно проаналізовані в рамках розслідування.

Використовуйте відповідну лексику, коли згадуєте та обговорюєте СГЗН. Очікується та бажано, щоб під час опису таких інцидентів потерпілі/постраждалі згадували, наскільки це можливо, точні слова, вирази, інші висловлювання та звуки, які використовували ймовірні злочинці (наприклад, постраждалі чоловіки можуть розповідати: “Вони регулярно ображали нас, кажучи, що ми повинні звикнути до сексуального насильства, оскільки ми йдемо в Європу, і тому в нас “нетрадиційна сексуальна орієнтація [гомосексуальність]”). Крім того, часто в щирому прагненні зрозуміти сексуальне насильство, вчинене щодо них, потерпілі/постраждалі можуть описувати таку поведінку, використовуючи гендерну або гомофобну лексику, що може відображати певний ступінь сорому, приниження та відрази до себе (наприклад, стосовно чоловіків, які стали потерпілими від сексуального насильства: “Вони використовували мене як жінку”).

Поважаючи особистість й те, як вона розповідає або описує свої переживання, **інтерв'юери не повинні вживати**

дискримінаційних або упереджених висловлювань, навіть якщо потерпілий/постраждалий сам їх вживає. Це пов'язано з тим, що, наприклад, чоловіки, які пережили сексуальне та гендерне насильство, можуть бути несправедливо сприйняті іншими членами їхньої громади та суспільства, а також ними самими, як “менш значущі” чоловіки, з ослабленим почуттям чоловічої ідентичності та соціальної прийнятності внаслідок їхнього досвіду. У зв'язку з цим, інтерв'юери повинні визнати, що російські злочинці часто використовують гомофобні та гендерні висловлювання проти чоловіків і жінок як образи. Проте, хоча такі деталі повинні бути повністю задокументовані у зв'язку з інцидентами для цілей розслідування та відповідного обвинувачення у відповідних злочинах, **слідчі та прокурори повинні утримуватися від підтвердження або іншого заохочення сприйняття того, що бути жінкою або мати сексуальну та/або гендерну різноманітність є образою з кількох причин:**

⇒ Прийняття дискримінаційних термінів і мови, як правило, **посилує гендерну нерівність, сексизм і гомофобію.**

⇒ Така мова **підсилює застарілі, нереалістичні та стереотипні очікування щодо маскулінності в суспільстві**, що завдає додаткової шкоди потерпілим/постраждалим (наприклад, що справжні чоловіки не можуть бути постраждалими від сексуального насильства). Зокрема, коли слідчі та прокурори підтверджують ці стереотипи, вони можуть значно підірвати процес зцілення й відновлення чоловіків, які пережили насильство.⁴¹ Важливо, що використання або прийняття дискримінаційної мови практиками кримінального правосуддя також сприяє досягненню цілей і посиленню шкоди, заподіяної злочинцями потерпілим/постраждалим, їхнім сім'ям і громадам, а також українському суспільству в цілому.

Потерпілі/постраждалі від катування, включаючи катування сексуального характеру

Збройні сили Росії **систематично застосовували катування** для отримання неправдивих зізнань, а також для примусу та залякування утримуваних, особливо під час допитів.⁴² З 2014 року зафіксовано випадки застосування **сексуального насильства та катування** як щодо чоловіків, так і жінок, яких утримують.⁴³ Переважно потерпілими ставали чоловіки-військовополонені: наприклад, 95% з 454 колишніх

військовополонених, опитаних Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини в лютому 2025 року, повідомили про катування або жорстоке поводження.⁴⁴ Шкода та наслідки, пов'язані з катуванням, будуть різними для різних людей, але можуть включати поганий сон, фізичний біль, травматичні спогади та ізоляцію.⁴⁵

Поради та застереження, які слід врахувати до, під час та після інтерв'ю

Надайте потерпілим/постраждалим про відчуття **контролю**, оскільки вони, ймовірно, зазнали неабиякої втрати контролю і можуть почуватися безсилими внаслідок своїх переживань. Зокрема, **ситуації, що потенційно імітують контроль і утримування**, включаючи інтерв'ю, можуть нагадувати їм про минулі допити, коли вони утримувалися Збройними силами Росії й піддавалися катуванням.

⇒ Будьте уважні до ознак того, що людина може потребувати перерви, оскільки потерпілі/постраждалі, які пережили насильство, зокрема ті, хто зазнав катувань та/або сексуального насильства, часто не відчувають достатньої впевненості або комфорту, щоб просити про це.

Адаптуйте атмосферу за допомогою чутливості. На перший погляд, незначні деталі, включаючи присутність людей у формі, облаштування приміщення, яскраве освітлення, гучні та раптові звуки, можуть викликати посилену реакцію, яка відразу ж викликає занепокоєння:

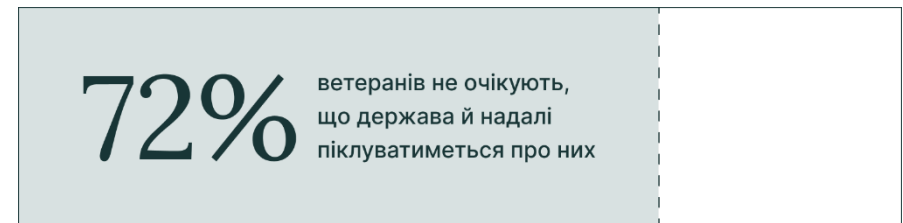
- ⇒ Коли це доречно, **дотримуйтесь вказівок фахівця з психічного здоров'я**, який проводив психосоціальну оцінку, особливо якщо були виявлені конкретні тригери (та надані індивідуальні рекомендації).
- ⇒ У випадку з потерпілими/постраждалими, які пережили катування під час утримування, уникайте носіння **уніформи та бойових черевиків**, а також носіння/демонстрації спорядження чи інших предметів,

які можуть нагадувати про заподіяні катування або про пристрої та інші інструменти, що використовувалися для заподіяння шкоди (наприклад, пристрої для ураження електричним струмом, поліетиленові пакети, скотч/мотузка).

Військовослужбовці включно з повернутими військовополоненими і ветеранами ⁴⁶

Українські солдати та ветерани чітко усвідомлюють **різницю між військовими та цивільними особами** і “часто переконані, що є речі, яких цивільні особи ніколи не зможуть зрозуміти”.⁴⁷ Водночас солдати, особливо ті, хто бере участь у бойових діях, встановлюють глибокі зв’язки зі своїми товаришами і часто відчують провину, коли перебувають далеко від лінії фронту.⁴⁸ Багато хто змушений боротися з напругою між своїм обов’язком воювати та іншими, потенційно суперечливими обов’язками, які можуть бути для них не менш важливими (наприклад, як батьки, діти, брати і сестри та опікуни). У умовах війни ці інші обов’язки, як правило, відсуваються на другий план і отримують менше підтримки. Це має психологічні та емоційні наслідки.

Після повернення з війни ветерани зазвичай стикаються з низкою проблем зі здоров’ям та певною невизначеністю щодо свого місця в суспільстві та доступу до необхідної допомоги та підтримки. Український ветеран, правозахисник та юрист повідомив, що **72% ветеранів не очікують, що держава продовжуватиме піклуватися про них.**⁴⁹

72% ветеранів не очікують,
що держава й надалі
піклуватиметься про них

Поради та застереження, які слід врахувати до, під час та після інтерв'ю

Інтерв'юери не повинні придушувати почуття провини та сорому.⁵⁰ Вони повинні бути уважними до свого тону та вибору слів під час інтерв'ю з повернутими військовополоненими, чутливості до обговорення померлих товаришів та так званої провини вцілілого, яка впливає як на комбатантів, так і на цивільних осіб.⁵¹

⇒ Особливу увагу слід приділяти СГЗН щодо всіх потерпілих/постраждалих, включаючи військовополонених. Дослідження показали, що серед ветеранів випадки СГЗН значно сприяли розвитку посттравматичного стресу, депресії та пов'язаних з цим проблем.⁵²

Будьте готові чуйно підтримати направлення потерпілих/постраждалих до фахівців з психічного здоров'я, коли вони будуть готові. Ветерани, особливо

чоловіки, мають низький рівень довіри до фахівців з психічного здоров'я та обмежену мотивацію звертатися за допомогою.⁵³ Хоча деякі ветерани спочатку можуть відмовитися від направлення до служб психічного здоров'я, інтерв'юери повинні бути готові направити їх до відповідних фахівців, якщо особа змінить свою думку.

⇒ За потреби зв'яжіться з КЦППС.

Зберігайте душевний спокій та енергію, щоб активно демонструвати чесність та щирість під час спілкування з ветеранами. Насправді, фахівці з психічного здоров'я повідомляють, що військовослужбовці мають особливо гостру чутливість до неправди та сильне почуття справедливості. Детальнішу інформацію про те, чому інтерв'юерам важливо ставити на перше місце та підтримувати власний добробут до, під час та після інтерв'ю, див. [Розділ 7](#) нижче.

Особи з інвалідністю

Інвалідність означає фізичні, психічні, інтелектуальні або сенсорні порушення, які можуть перешкоджати особам повноцінно та ефективно брати участь у житті суспільства на рівних з іншими умовах.

Деякі види інвалідності можуть бути очевидними на перший погляд. Однак інші види інвалідності, такі як інтелектуальні та психосоціальні труднощі, а також порушення слуху/зору, часто не помітні.

За оцінками, в Україні проживає п'ять мільйонів осіб з інвалідністю,⁵⁴ які непропорційно постраждали від війни з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Кількість осіб з інвалідністю збільшилася

приблизно на 300 000 протягом перших 18 місяців повномасштабного вторгнення, і, зокрема, різко зросла серед військовослужбовців.⁵⁵ Хоча особи з інвалідністю визнані однією з найбільш маргіналізованих груп населення в Україні, характер і масштаби порушень, пов'язаних з конфліктом, щодо таких осіб в Україні залишаються неясними. В цілому, ООН встановила, що особи з інвалідністю мають **негативний досвід взаємодії з системами кримінального правосуддя**.⁵⁶ В Україні особи з інвалідністю **часто стикаються з підвищеними ризиками та перешкодами, що вимагає цілеспрямованої підтримки та захисту**: вони часто потребують гуманітарної допомоги для забезпечення гідної евакуації⁵⁷, стикаються з особливими труднощами у пошуку доступних притулків і більш схильні до ризику бути залишеними та/або розлученими зі своїми сім'ями.⁵⁸

Поради та застереження, які слід врахувати до, під час та після інтерв'ю

Перед початком інтерв'ю дізнайтеся про характер фізичних, психічних та психосоціальних інвалідностей особи, а також про **пов'язані з ними проблеми та наслідки**. Ніколи не слід припускати, що особа не має інвалідності тільки тому, що вона не є видимою або очевидною для інтерв'юера, що особа з інвалідністю менш охоча або менш

здатна надавати свідчення як потерпілий/постраждалий, або інший свідок, або що спілкування з такими особами є надто складним і його слід уникати. Важливо запитати кожну особу, чи потребує вона будь-яких обґрунтованих пристосувань, щоб мати можливість взяти участь в інтерв'ю та/або в процесі в цілому.

В ідеалі це слід робити під час попереднього скринінгу та/або психосоціальної оцінки, коли важливо запитати та з'ясувати, чи згодна особа, щоб ви в разі потреби називали її “особою з інвалідністю” (а не “інвалідом”, що може сприйматися як зведення особи лише до її інвалідності), і чи має вона якісь побажання з цього приводу. У будь-якому випадку, інтерв'юери повинні бути уважними до того, як потерпілий/постраждалий самоідентифікується та описує себе під час інтерв'ю, що має поважатися в будь-якому випадку.

Забезпечте фізичну доступність відділків поліції та прокуратур. Інтерв'юери також повинні переконатися, що вся інформація є зрозумілою та доступною для потерпілих/постраждалих осіб з інвалідністю, включаючи тих, хто має інтелектуальні, когнітивні та психосоціальні проблеми.

- ⇒ Переконайтеся, що місце проведення інтерв'ю є доступним, і майте на увазі, що потерпілі/постраждалі особи та інші свідки з інвалідністю можуть потребувати **коротких інтерв'ю, інтерв'ю в альтернативних місцях або інших змін.**⁵⁹
- ⇒ Зверніться до КЦППС за допомогою у спілкуванні з людьми у спосіб, який відповідає їхнім здібностям та є для них прийнятним.

Запитайте про цілеспрямоване жорстоке поводження та ознаки дискримінації на підставі інвалідності/здатностей, такі як образи чи лайки, пов'язані з інвалідністю особи. Інтерв'юери повинні активно намагатися зрозуміти, на основі розповіді потерпілого/постраждалого про його досвід, дії, слова та іншу поведінку ймовірного злочинця, а також сприйняття потерпілим/постраждалим цієї поведінки в контексті, і чи могла особа стати об'єктом насильства через свою (сприйняту) інвалідність і яким чином. Це має вирішальне значення для визнання та повного документування унікального досвіду особи та злочинів, вчинених на ґрунті інвалідності. Важливо, щоб під час розслідування та судового розгляду злочинів проти людяності не ігнорували осіб з інвалідністю.⁶⁰

Люди похилого віку

Для цілей даного дослідження під людьми похилого віку розуміються особи віком понад 60 років. **Люди похилого віку не є однорідною групою**; їхня вразливість та стійкість формуються під впливом різних взаємопов'язаних факторів, включаючи стать, соціально-економічний статус та рівень бідності, етнічне походження, проживання в сільських та віддалених районах, рівень освіти, доступ до зайнятості та пов'язану з цим дискримінацію, інвалідність, стан здоров'я та доступ до відповідних послуг. Для визнання та задоволення їхніх різноманітних потреб як потерпілих/постраждалих та свідків, а також для ефективного управління пов'язаними з цим ризиками необхідний виважений та інклюзивний підхід.

Кількість людей похилого віку, які постраждали від повномасштабного вторгнення Росії, пропорційно вища, ніж у будь-якому іншому поточному конфлікті.⁶¹ Через можливі вікові обмеження у рухливості та стан здоров'я, люди похилого віку часто можуть бути **більш схильні до ризику, ніж інші групи населення**, які страждають від наслідків війни.⁶² Вони можуть мати **обмеженіші ресурси та підтримку** для втечі з зон конфлікту або натрапляти на труднощі в доступі до бомбосховищ, медичних послуг та ліків, або можуть відчувати небажання та страх перед тим, щоб

покинути своє життя та переїхати в нове місце після багатьох років проживання в одному місці. Організовані евакуації можуть не враховувати специфічні потреби та вимоги до умов проживання людей похилого віку, переміщення може погіршити їхнє здоров'я, а ті, хто залишається, часто **почуваються у пастці**.⁶³

Важливо, щоб під час розслідувань людей похилого віку будь-якої статі не ігнорувалися.

Поради та застереження, які слід врахувати до, під час та після інтерв'ю

Інтерв'юери повинні **регулювати темп інтерв'ю та своїх запитань**, оскільки люди похилого віку можуть

демонструвати повільніше відтворення слів та швидкість обробки інформації й **потребувати додаткового часу** для

розв'язання проблем та відтворення пам'яті. Може бути доцільним на початку поставити низку основних **запитань, щоб опосередковано оцінити їхню орієнтацію в часі, місцях, людях і подіях**; це слід робити з повагою і не принижуючи людину. Якщо особа має труднощі з відповіддю на такі орієнтувальні питання, запросіть проведення додаткової оцінки перед інтерв'ю, наприклад, фахівця з психічного здоров'я.

Адаптуйте інтерв'ю з урахуванням будь-яких проблем зі здоров'ям, які можуть вплинути на їхню здатність повноцінно брати участь у процесі. Наприклад, якщо особа має значну втрату слуху, змініть розташування місць у кімнаті, щоб інтерв'юер сидів близько до потерпілого/постраждалого (або з того боку, з якого він може краще чути, якщо це можливо), але не порушуючи його особистого простору. Може бути доцільним забезпечити наявність допоміжних технологій, якщо це необхідно.

⇒ Зверніть увагу, що **деякі люди похилого віку можуть не хотіти визнавати**, що їм потрібні слухові апарати або окуляри для читання.

⇒ **Говоріть чітко**, дивлячись на особу, щоб їй було легше читати по губах і розпізнавати міміку та мову тіла.

Пересвідчайтеся, що маєте інформовану згоду особи. Люди похилого віку можуть підписувати документи, не бачачи чітко або не розуміючи належним чином змісту або мети, з якою ви надаєте документ. Крім того, їм може бути незручно ставити питання або просити про допомогу. Інтерв'юери повинні надавати всю інформацію у спосіб, який вони можуть зрозуміти та повністю опрацювати.

⇒ Оскільки літні люди частіше мають (і потенційно приховують) **проблеми з читанням**, стандартні друковані матеріали повинні бути доступні в альтернативних форматах, таких як великий шрифт.⁶⁴

Люди різних гендерів та сексуальних орієнтацій, включаючи військовослужбовців, що належать до ЛГБТ+ спільноти

Люди різних гендерів та сексуальних орієнтацій **заявляють про низький рівень довіри до правоохоронних органів**.⁶⁵ Цю ситуацію можна пояснити підвищеним ризиком зазнати фізичного та/або словесного насильства під час взаємодії з

органами влади⁶⁶ або посиленням відчуттям, що їм можуть не повірити або не сприймати серйозно. Через цю недовіру багато потерпілих/постраждалих, які належать до гендерних та сексуальних меншин, схильні самотійно справлятися з

наслідками вчинених проти них злочинів або відкладати звернення до правоохоронних органів, щоб не погіршити своє становище.⁶⁷ Загалом, дослідження показали, що люди різної

статі та сексуальної орієнтації можуть бути **більш схильні до ризику виникнення проблем із психічним здоров'ям** через дискримінацію.⁶⁸

Поради та застереження, які слід врахувати до, під час та після інтерв'ю

Інтерв'юери повинні чесно оцінити власний рівень комфорту під час проведення інтерв'ю. Люди з різною сексуальною орієнтацією та/або гендерною ідентичністю можуть очікувати, що їм доведеться обговорювати питання жорстокого поводження, включаючи злочини на сексуальному та гендерному ґрунті, а також дискримінаційні причини, через які вони могли постраждати (наприклад, гомофобія). Вони також можуть очікувати й бути дуже чутливими до будь-якого очевидного дискомфорту, який виявляє слідчий чи прокурор під час обговорення цих питань.

Визнання перед інтерв'ю власного рівня (дис)комфорту та розгляд можливості призначення більш підходящого інтерв'юера може допомогти забезпечити безпечніше середовище, яке краще підходить для потерпілого/постраждалого або іншого свідка, а також розслідування.

Подумайте, як ви можете сприяти створенню безпечного простору, де людина зможе вільно розповісти про свою сексуальну орієнтацію та/або гендерну ідентичність (а також

поважати її рішення не розкривати таку інформацію), при цьому досягаючи цілей інтерв'ю щодо збору інформації. Люди з різною гендерною та сексуальною ідентичністю можуть відчувати розгубленість і внутрішні конфлікти щодо своєї ідентичності або уникати розкриття своєї ідентичності та/або будь-яких медичних процедур (наприклад, операції зі зміни статі) чи лікування (наприклад, гормональної замісної терапії), які вони могли пройти, щоб уникнути дискримінації⁶⁹ та негативного ставлення до них.⁷⁰

⇒ Майте на увазі, що особи, які проживали (або все ще проживають) у зонах підвищеного ризику, таких як окуповані території, можуть бути ще обережнішими. Наприклад, одна з неурядових організацій задокументувала численні випадки в Херсонській області, пов'язані з явними переслідуваннями людей різних гендерів та сексуальної орієнтації (НУО опитала понад 50 осіб, які, за їхніми словами, зазнали таких дій або були їх свідками), а також громадської організації з боку російської влади.⁷¹

7. Захист благополуччя слідчих та прокурорів, що працюють над розслідуванням міжнародних злочинів⁷²

7.1. Розуміння та виявлення стресу та втоми від співчуття

Фахівці, які працюють з потерпілими/постраждалими від жорстоких злочинів і самі живуть та працюють у зонах конфлікту, можуть недооцінювати, занижувати або мінімізувати вплив, який на них здійснює робота. **Вони можуть вважати будь-який вплив, з яким стикаються самі, “незначним” або “неважливим” у порівнянні з досвідом потерпілих/постраждалих та свідків, з якими вони працюють.** Однак вони не повинні недооцінювати потенційні наслідки роботи над такими справами, що накопичуються протягом тривалого періоду.

Фактично, дослідження показали, що **поширеність психологічного стресу є дуже високою серед фахівців, які працюють з людьми, які зазнали надзвичайного**

насильства. Через високий рівень стресу на роботі та постійне перебування в оточенні травмованих людей, працівники правоохоронних органів частіше страждають від психічних розладів, ніж загальне населення.⁷³ Прокурори та слідчі, які в рамках своєї професійної діяльності бачать відео або зображення насильства, катувань і смерті, піддаються підвищеному ризику розвитку ознак стресу.⁷⁴

Люди з високим рівнем емпатії часто є ефективними інтерв'юерами з підвищеною здатністю виконувати функції слідчих та прокурорів. Вони також можуть бути більш схильними до проявів симптомів стресу, виконуючи такі функції. Це не слід розглядати як слабкість, а як навичку та сильну сторону, яку слід поважати та захищати.

Таблиця Г: Фактори, що можуть впливати на самопочуття фахівців, які працюють у зонах конфліктів та насильства

Індивідуальні фактори ризику	
Особистий травматичний досвід	Мое особисте горе резонує з моєю роботою: - У мене є особиста історія, пов'язана з травмою (наприклад, досвід, пов'язаний з конфліктом, втрата родичів, близьких, які служать на фронті, близьких, які все ще живуть на окупованих територіях, травми, не пов'язані з конфліктом, включаючи насильство в сім'ї). - Я працюю з потерпілими/постраждалими, з якими мене пов'язують схожі переживання (наприклад, близькі люди, яких зараз утримує російська армія). - Я живу в регіоні, близькому до бойових дій.
Емоційні зв'язки зі свідками	Емоційні стосунки, які я розвиваю у своїй роботі з потерпілими/постраждалими й свідками, є для мене важливими: - Я схильний(а) відчувати та/або виявляти співчуття, водночас іноді маючи труднощі з дотриманням належних меж (наприклад, я не в змозі зберегти належну дистанцію або залучаю забагато емоцій, виходячи за межі того, що зазвичай пропонує фахівець). - Мені важко встановити межі між собою та іншими (наприклад, відчуття, що те, що сталося зі свідком, сталося зі мною; ототожнення себе зі стражданнями потерпілого/постраждалого).
Загальна межа між професійним та особистим життям	Я відчуваю загальні труднощі в дотриманні межі між моїм професійним та особистим життям: Мое професійне життя домінує над особистим (наприклад, я фізично або емоційно відсутній(я) у сімейному житті, у стосунках з партнером та друзями; я завжди готовий(а) вийти на зв'язок; я намагаюся знайти відповідний баланс між роботою та іншими важливими аспектами мого життя).
Труднощі в отриманні професійного задоволення від виконання своїх обов'язків	Зазвичай я встановлюю нереалістичні очікування для себе: - У виконанні роботи (наприклад, я встановлюю нереалістичні терміни; завдання має бути виконане ідеально, перш ніж я вважатиму його завершеним; завдання не може бути реалістично виконане з тими ресурсами, які я маю у своєму розпорядженні). - У моїх сподіваннях і цілях для особистого життя й особистих проєктів.

Таблиця Д: Фактори на робочому місці, які можуть впливати на самопочуття робочої команди

Фактори ризику на роботі	
Високий рівень навантаження	Через високий рівень навантаження ми з колегами: • Не здатні вчасно дотримуватися дедлайнів. • Маємо труднощі з виконанням великого обсягу роботи. • Відчуваємо, що не маємо контролю над якістю нашої роботи. • Часто почуваємося перевантаженими. • Почуваємося так, ніби не можемо взяти перерву або відпустку.
Прямий контакт з травматичним матеріалом	У щоденній роботі ми з колегами часто стикаємося з: • Потенційно травматичними матеріалами, які ми маємо переглядати або з якими маємо працювати (наприклад, контент у соціальних мережах, відео/зображення, контент про жорстоке поводження з військовополоненими та іншими утримуваними тощо). • Тривалою роботою, яка передбачає прямий/непрямий контакт з надзвичайно стресовими, насильницькими та потенційно травматичними матеріалами (наприклад, інтерв'ю, читання стенограм, перегляд відео/зображень у судовій залі).
Прямий вплив надзвичайно стресових та неприємних обставин/ситуацій	У щоденній роботі ми з колегами стикаємося з: • Потенційно напруженими стресовими середовищами, включаючи райони, близькими до бойових дій, або заміновані території. • Втратою наших колег під час виконання службових обов'язків.
Проблемна культура в команді й постійна напруга у взаємостосунках	Оскільки розслідування і без того є досить емоційно напруженими, ризики вторинної травми посилюються, коли: • Моя команда може бути дисфункціональною або характеризуватися нездоровою груповою динамікою чи проблематичною командною культурою. • Робоча культура не сприяє взаємній підтримці.

Фактори ризику на роботі

	• Існують постійні проблеми у взаємостосунках (наприклад, знущання, домагання, ізоляція, фаворитизм). • Емоційні виклики, пов'язані з нашою поточною роботою, не визнаються і не сприймаються серйозно керівником команди та/або колегами.
Неоднозначність ролі та постійна зміна цілей	• Керівництво моєї команди/служби/відділу не встановлює реалістичних очікувань і досяжних робочих цілей для команди. • Наші цілі та завдання постійно змінюються. • Роль та обов'язки мене й моїх колег не визначені належним чином.
Загальна відсутність заохочення з боку керівництва	• Я не відчуваю, що моя команда/служба/підрозділ або керівництво цінують і визнають мій внесок. • Я не відчуваю підтримки чи заохочення у роботі та у розв'язанні проблем, з якими я стикаюся у своїй практиці, з боку колег та керівництва.
Недостатня кількість ресурсів	• Я не відчуваю, що моя команда/служба/підрозділ або керівництво цінують і визнають мій внесок.

Вплив на ментальне здоров'я слідчих і прокурорів, які проводять інтерв'ю і працюють з травмованими людьми, важко виявити до того, як він переросте у вторинну травму/втому від співчуття. Наслідки вторинної травми та втоми від співчуття можуть стати постійними й серйозними, а також вплинути на здатність ефективно виконувати роботу та інші сфери життя. Дуже важливо підвищити обізнаність колег про те, як розпізнавати ознаки та симптоми.

Які загальні ознаки дозволяють виявити стрес і втому від співчуття? ⁷⁵

- ⇒ Вам **важко управляти своїми емоціями** та почуттями гніву, тривоги, депресії або смутку. Ви відчуваєте емоційне виснаження.
- ⇒ Ви маєте **низьку самооцінку** і важко приймаєте себе такими, якими ви є.
- ⇒ Вам **важко приймати правильні рішення** для себе, і ви помічаєте зростання імпульсивної та потенційно адиктивної поведінки (наприклад, вживання алкоголю, куріння).
- ⇒ Вам **важко встановлювати межі на роботі** (наприклад, ви берете на себе занадто багато відповідальності; вам важко залишити роботу в кінці робочого дня).
- ⇒ Ви маєте **проблеми у стосунках** (наприклад, вам важко спілкуватися та налагоджувати зв'язки з іншими

- людьми та/або ви віддаляєтеся від них; ви намагаєтеся контролювати життя інших людей).
- ⇒ Ваша **концентрація та пам'ять погіршилися**, і ви відчуваєте розумову втому.
- ⇒ У вас є **фізичні проблеми** (наприклад, головний біль, біль у тілі, хвороби).
- ⇒ Ви помічаєте зміни у своїх звичках щодо **сну та харчування**.
- ⇒ Ви відчуваєте **втрату сенсу та надії**. Ви помічаєте зміни у своєму загальному світогляді та/або відчутті власної ефективності.
- ⇒ Ви відчуваєте **потребу в самолікуванні або знеболюванні** (наприклад, через зловживання речовинами, ліками, ризиковану поведінку).

Як це може вплинути на професійну практику?

Слідчим і прокурорам важливо дбати про свій психічний добробут та фізичний добробут, які тісно пов'язані між собою, оскільки вони можуть **впливати на їхню здатність надавати ефективні та чуйні послуги громадськості**, а особливо потерпілим/постраждалим і свідкам.

Таблиця Е: Загальний вплив вторинної травми та втоми від співчуття на роботу

Загальний вплив на роботу	
Зменшення продуктивності	Відчуваючи себе перевантаженими або виснаженими, фахівці можуть: — Мати вищий рівень прогулів — Втрачати концентрацію — Нехтувати необхідністю ставити відповідні питання під час інтерв'ю — Втрачати мотивацію — Проводити короткі й малозмістовні інтерв'ю — Недостатньо готуватися до інтерв'ю — Робити все більше помилок під час роботи
Погіршення якості надання послуг	Через постійну втому від співчуття фахівці можуть: — Бути неспроможними налагодити стосунки та довіру з потерпілими/постраждалими — Виявляти байдужість або відстороненість, коли потерпілі/постраждалі розповідають свої історії — Бути емоційно відстороненими під час інтерв'ю — Проявляти недостатню емпатію — Віддалятися або захищатися — Виказувати знаки нетерплячості або роздратування
Підвищений ризик шкоди	У стресовому стані фахівці можуть: — Бути неспроможними зауважити стресовий стан потерпілого/постраждалого — Нехтувати питаннями етики, безпеки та охорони — Допускати процедурні, пов'язані з безпекою/конфіденційністю та/або інші помилки, які збільшують ймовірність (подальшої) шкоди для потерпілого/постраждалого — Проявляти нетерпіння, недовіру, скептицизм, звинувачувати або дорікати — Повторно травмувати або заподіювати іншу (додаткову) шкоду потерпілому/постраждалому — Збирати неповну або малоякісну інформацію через втрату довіри з боку потерпілого/постраждалого

Симптоми, пов'язані зі стресом, можуть знизити якість взаємодії з іншими людьми та між ними. Вони можуть вплинути на встановлення контакту та довіри з потерпілими/постраждалими, а також на стосунки з колегами. Потерпілі/постраждалі можуть бути менш схильними до співпраці, ставати ворожими під час інтерв'ю або свідчень у суді, відкликати свою згоду на участь, включаючи участь у слідчих діях, окрім інтерв'ю, або навіть відмовляти інших від повідомлення про злочини на підставі свого негативного досвіду спілкування з органами влади.

7.2. Розвиток стійкості через здорову культуру праці та турботу про себе

Застосування травма-інформованого підходу до професійної практики означає, що слідчі та прокурори також повинні дбати про власний психічний та фізичний добробут. Це є частиною їхнього етичного обов'язку **зберігати якість та емоційну безпеку** взаємодії з потерпілими/постраждалими й свідками, особливо під час їхнього інтерв'ю.

Щоб посилити травма-інформовану модель у робочому середовищі, керівництво підрозділів, відділів та команд повинно:

- ⇒ Впровадити конфіденційні механізми для **моніторингу самопочуття** та потенційного психологічного впливу роботи на їхні команди та на них особисто.
- ⇒ Сприяти здоровій робочій культурі, де **відкрито обговорюється** психологічний стрес, втома від співчуття та опосередкована травма.
- ⇒ Бути впевненими в тому, що переживання різних форм психологічного стресу **є нормальним** для людей. Це не є відображенням професійних здібностей людини, а **насправді є нормальною реакцією** на складну роботу, яку вона виконує.
- ⇒ Визнати, що їхня команда працює в **дуже складних умовах**, виконуючи важкі завдання, які можуть бути стресовими та супроводжуватися іншим сильним тиском.
- ⇒ Організувати безперервне **навчання** з питань психологічного стресу, практик, що враховують

травматичний досвід, та механізмів подолання стресу для своєї команди.

- ⇒ Заохочувати свою команду **встановлювати кордони** між роботою та особистим життям і просити про вихідні дні/відпустку.
- ⇒ Забезпечити, щоб канали комунікації та механізми **звернення за підтримкою** в межах підрозділу/відділу/команди та пошуку спеціалізованої (зовнішньої) професійної підтримки були **легкодоступними** та **нормалізованими**.

⇒ Розробити чітку політику щодо **зобов'язань та обов'язків** команди щодо сприяння створенню робочої культури та середовища, що характеризуються розумінням та співчуттям до себе, колег, потерпілих/постраждалих та свідків

Поради щодо піклування про себе та стратегій копіngu⁷⁶

Не існує єдиної формули для захисту свого добробуту або подолання проблем із психічним здоров'ям, які можуть виникнути. **Кожна людина має різні реакції, ресурси та механізми подолання труднощів, щоб впоратися зі своїми почуттями.**

Це підхід “проб і помилок”, який вимагає саморефлексії та винесення уроків під час набуття глибокого досвіду: кожна людина може вибрати стратегії, які вона може реалістично впровадити, щоб перевірити, чи підходять вони їй. Те, що працює в один момент часу або в одному контексті, може не працювати так само ефективно на пізнішому етапі або в іншому контексті.

Загалом, українці, які є біженцями або внутрішньо переміщеними особами, поділилися, що важливі стратегії копіngu для поліпшення їхнього добробуту після початку повномасштабного вторгнення були активовані завдяки **солідарності, активній діяльності** в їхній громаді та **взаємодопомозі**, зокрема через волонтерство та відбудову будинків.⁷⁷

На роботі

Дізнайтеся про вплив вашої роботи:

- Приділіть час, щоб зрозуміти, що таке стрес, втома від співчуття та травма, а також їхні різні прояви.
- Скористайтеся можливостями навчання та/або попросіть про додаткове навчання з цих тем.

Шукайте підтримки в команді:

- Перед переглядом потенційно травматичного матеріалу (зокрема, зображень та відеозаписів) ознайомтеся з ним, поговоривши з колегами, які знають його зміст і мають відповідний досвід, переглянувши контекстну інформацію та склавши план дій на випадок впливу, що включає стратегії копіngu (наприклад, обговорення за чашкою кави). Члени команди повинні намагатися мінімізувати перегляд зображень та відеоматеріалів, що містять сцени насильства, за винятком випадків, коли це необхідно для виконання їхніх професійних обов'язків. Вони також повинні намагатися мінімізувати обмін такими матеріалами з колегами, за винятком випадків, коли це є частиною їхньої роботи.
- Створіть довіру у вашій команді для взаємної підтримки та визнання (наприклад, цінності, роботи, досягнень та викликів один одного). Розмовляйте зі своїми колегами про свої виклики, коли ви відчуваєте, що це безпечно.
- Зверніться за наглядом, підбиттям підсумків та рефлексивними розмовами до свого керівництва та/або колег.

Не поспішайте:

- Знайте і приймайте власні обмеження. Створіть простір для тихого відпочинку та розслаблення, де ви зможете відійти від усього і зосередитися на “тут і зараз”.

- Заплануйте час для підготовки та відновлення після роботи з більш інтенсивними та травматичними аспектами вашої роботи.
- Регулярно робіть перерви (в тому числі й тривалі, якщо це необхідно), уникайте самоосуду, коли відчуваєте перевантаження або стрес, і не піддавайтеся спокусі вдавати, що все гаразд, коли відчуваєте, що це не так.
- Будьте реалістичні щодо того, чого ви можете досягти. Збалансуйте свій список справ, поєднуючи більш і менш складні завдання. Якщо це

Навчіться краще регулювати та керувати своїми емоціями:

- Створіть простір (простори) для тихого відпочинку та релаксації, усвідомленості та контрольованого дихання.
- Якщо це доречно, розгляньте можливість ведення щоденника, щоб записувати свої думки та емоції, в тому числі під час перебування в польових умовах або незабаром після повернення з місії.
- Не беріть на себе постійну особисту відповідальність за добробут тих, з ким ви працюєте; натомість, надайте їм інструменти та навички, щоб вони могли піклуватися про себе

можливо, конструктивним може бути виконання одного або двох менших завдань спочатку, щоб відчути задоволення від досягнутого і набрати обертів, а також скоротити свій список справ і розбити більші завдання на менші та більш досяжні підзавдання.

- Будьте добрими й справедливими до себе. Визнайте свої досягнення, їхній позитивний вплив, за який ви вдячні, і усвідомте, що такий вплив відбувся в умовах дуже вимогливої та складної роботи.

самі. Однак це не зменшує обов'язку керівництва (місії/команди/підрозділу/відділу) піклуватися про них, включаючи обов'язок діяти в надзвичайних ситуаціях або ситуаціях, що вимагають негайного втручання.

- Регулярно використовуйте техніки усвідомленості та дихання та/або додатки для релаксації, щоб допомогти собі регулювати емоції. Ці загальні опції доступні лише англійською мовою: [Calm](#), [Headspace](#), [Anxiety Solution](#).

Вдома

- Наскільки це можливо, забезпечте собі достатній сон, здорові звички в харчуванні та підтримці водного балансу, регулярні фізичні навантаження та вправи.
- Заповніть особистий щоденник своїми думками та емоціями.
- Приділяйте час для себе й близьких.
- Дбайте про своє емоційне здоров'я, зокрема регулярно займаючись діяльністю, яка допомагає вам

розслабитися і заспокоїтися (наприклад, садівництво, читання, спорт, відвідування музеїв, опери, театру, кіно, музичних концертів, інші хобі та інтереси).

- Знайдіть способи виявляти вдячність у повсякденному житті, замість того, щоб відчувати провину за те, що ви маєте кращу якість життя або живете в безпечнішому регіоні, ніж інші.
- Шукайте і приймайте допомогу від близьких.

Коли необхідно, зверніться за фаховою допомогою

- Ознайомтеся з будь-якими службами підтримки, які надає ваш роботодавець і які доступні в інший спосіб, у разі, якщо ви або інші колеги можуть потребувати допомоги в майбутньому.
- Дізнайтеся, коли слід звернутися за професійною допомогою, щоб впоратися зі складними емоціями, або/та коли ви відчуваєте, що ваші звичні стратегії копінгу вдома чи на роботі виявляються неефективними або недостатніми в даних обставинах.

- Обов'язково знайдіть час у своєму графіку для зустрічі з професіоналом, якому ви довіряєте, щоб обговорити складні емоції та думки, які ви можете відчувати або які можуть вас пригнічувати.
- Якщо ви відчуваєте, що перебуваєте в небезпеці або можете заподіяти собі шкоду, не залишайтеся наодинці. Якщо це можливо, зверніться до близьких і надійних людей, а також зверніться за професійною допомогою, коли ви будете готові до цього.

- Попросіть керівництво надати вам список номерів телефонів для екстрених випадків, включаючи номери медичної та психологічної допомоги. З'ясуйте, які

послуги доступні особисто вам, а які, якщо такі є, поширюються на вашу сім'ю, відповідно до політики організації.

Більше ресурсів про самодопомогу та психологічну підтримку, доступні в Україні, містяться в [Додатку II](#).

8. ДОДАТКИ

ДОДАТОК I: Розуміння психологічних наслідків насильства у конфліктних ситуаціях

Насильницькі події, з якими стикаються люди в умовах конфлікту, як-от в Україні, можуть впливати на людей по-різному і в різний час. Деякі способи концептуалізації цих впливів детальніше розглядаються в цьому додатку.

Міжпоколіннєва т равма або іст орична т равма допомагає пояснити передачу травми нащадкам осіб, які безпосередньо стикалися з жахливими подіями та переживаннями (такими як геноцид або війна). Ці нащадки можуть виявляти подібні когнітивні, емоційні та поведінкові моделі до своїх старших родичів, які пережили відповідні травматичні події.⁷⁸

В Україні було проведено кілька досліджень, присвячених впливу Голодомору (найбільшого штучного голоду в історії України та геноциду, вчиненого в 1932–1933 роках) на наступні покоління.⁷⁹ Ці дослідження виявили, що емоції, внутрішні стани та стратегії копіngu, які розвинули люди, що пережили Голодомор, передалися другому та третьому поколінням нащадків.

Інтерв'юери повинні бути обізнані з певними ознаками, які можуть вплинути на їх взаємодію з потерпілими/постраждалими та свідками, зокрема:

Провина й сором: Висловлення почуття провини за отримання психологічної допомоги та применшення свого права скаржитися на власне становище в порівнянні з досвідом інших людей та/або минулих поколінь.

Підвищене відчуття вразливості й безпомічності: Відчуття, що нічого не можна зробити і справедливості не може бути досягнута, оскільки росіяни протягом багатьох років порушували права українців.

Ворожість, недовіра до влади, страх: Недовіра, підозрілість і навіть параноя щодо державних органів влади можуть означати, що деякі особи вважають за краще звертатися за підтримкою до своєї громади, родини та/або друзів. Ці настрої можуть ускладнювати процес встановлення довіри з боку правоохоронних органів до деяких потерпілих/постраждалих

Колективна травма стосується психологічних реакцій, які можуть впливати на всю групу або суспільство часто пригнічене або дискриміноване – після травматичних подій, коли група намагається осмислити ці події як члени колективу, так і як окремі особи.⁸⁰

Український народ пережив низку надзвичайних і трагічних подій, серед яких Революція гідності 2014 року, вторгнення і фактична анексія Криму та частин Донецької і Луганської областей, вісім років збройного конфлікту і повномасштабне військове вторгнення, що розпочалося у 2022 році.⁸¹ Для деяких психологічний тягар посилюється через розрив давніх громадських і сімейних зв'язків та емоційне страждання від вторгнення сусідньої країни, з якою їх можуть пов'язувати глибокі історичні зв'язки.⁸² Ці події, поряд з іншими історично значущими та болісними переживаннями, можуть мати тривалі міжпоколінні наслідки для окремих осіб, сімей та громад по всій Україні.

Особи, які, можливо, не були безпосередньо об'єктом насильства, все одно можуть відчувати психологічний стрес або мати відчуття “переживання” травматичних подій, **ніби вони безпосередньо їх пережили**. Вони можуть захотіти поділитися цими обставинами або подіями під час інтерв'ю.

Фізична травма пов'язана з фізичними ушкодженнями, включаючи рани та інші травми (наприклад, опіки та рубці на обличчі, ампутація, втрата рухливості та функцій, травми головного мозку), які можуть мати значний вплив, викликати страждання та призвести до різних стратегій копінгу, які будуть сильно залежати від конкретної людини.⁸³

Деякі проблеми/реакції, характерні для фізичних ушкоджень та травм, які можуть вплинути на процес інтерв'ю, включають:

- **Когнітивні виклики:** Окремим особам може бути складно згадати події або впорядкувати свої думки та спогади.
- **Чутливість до звуків і запахів:** Особи можуть бути більш чутливими до гучних або специфічних звуків та певних запахів, що, наприклад, може бути наслідком травм та досвіду, пов'язаних із вибуховими засобами, хімічними речовинами або іншими речовинами, коли вони були поранені/травмовані або перебували в полоні.

Для отримання додаткової інформації про адаптацію процесу проведення інтерв'ю для потерпілих/постраждалих, та інших свідків, які є особами з інвалідністю, див. [Розділ 6.4](#) вище.

ДОДАТОК II: Ресурси для самодопомоги ⁸⁴

Психологічна підтримка й безоплатні ресурси

Rootd: Застосунок для полегшення панічних атак і тривоги, який пропонує інтерактивні вправи для боротьби з панічними атаками та навчання на основі когнітивно-поведінкової терапії для управління тривогою. Застосунок доступний українською мовою для пристроїв Android та iOS. Див. [тут](#), щоб переглянути більше деталей і завантажити його.

uamentalhelp

UA Mental Help: Організація, яка надає 12 безоплатних консультацій з психологами-волонтерами. Див. [тут](#), щоб переглянути більше інформації і подати заявку.

хаб стійкості

Resilience Hub: Платформа підтримки, де можна знайти психологічні поради та записатися на відеоконсультацію з фахівцем. Див. [тут](#), щоб переглянути більше інформації і зареєструватися.

SYLNI

SYLNI: Фонд, який надає психологічну допомогу постраждалим від сексуального насильства під час війни. У фонді працюють клінічні психологи, психотерапевти та психіатри, а сеанси є безоплатними. Див. [тут](#), щоб переглянути більше інформації і подати заявку.

Розкажи
мені

Tell Me: Інтернет-платформа й застосунок, що надає безоплатні консультації фахівців. Див. [тут](#), щоб переглянути більше інформації і подати заявку.

TEPLO: Застосунок, що допомагає знайти психолога в Інтернеті. Люди, які постраждали від війни, можуть отримати допомогу безоплатно. Див. [тут](#) щоб переглянути більше інформації і завантажити застосунок.

Her Support: Платформа, яка підтримує жінок та людей різних гендерів і орієнтації й може надати три сеанси з психологом. Див. [тут](#), щоб переглянути більше інформації і подати заявку.

Open Doors: Центр, який пропонує безкоштовні психологічні консультації з акцентом на травмах, отриманих під час війни. Див. [тут](#), щоб переглянути більше інформації і записатися на консультацію.

SafeWomenHUB: Платформа, створена для надання безоплатної екстреної психологічної, соціально-правової та гуманітарної допомоги жінкам і дівчатам, які постраждали від війни. Див. [тут](#), щоб переглянути більше інформації і записатися на консультації.

ДОДАТОК III: Ресурси для фахівців, які працюють з дітьми

∞ Методичні рекомендації щодо проведення інтерв'ю з дітьми – Рада Європи

Посібник містить найкращі практики, стосується конкретно України та доступний українською мовою. Він включає приклади питань для інтерв'ю та рекомендації Barnahus.

∞ Протокол Національного інституту здоров'я дітей та розвитку людини (NICHD)

Протокол NICHD регулярно викладається як найкраща практика в різних юрисдикціях. Існує додаток та переглянутий протокол. Він зосереджується на тому, як ставити запитання у спосіб, дружній до дитини, і таким чином збирати надійні докази. Доступний англійською та українськими мовами.

∞ Інструмент оцінки правосуддя, орієнтованого на дітей – Рада Європи

Див. конкретно Розділ В. Підходи, орієнтовані на інтереси дітей, для всіх дітей на різних етапах процедур. Доступний лише англійською.

Кінцеві примітки

¹ “Інтерв’ю” означає “допит” відповідно до статті 224 Кримінально-процесуального кодексу України.

² (Повторна) віктимізація або вторинна віктимізація означає “віктимізацію, яка відбувається не як прямий наслідок злочинного діяння, а через реакцію установ та осіб на потерпілу особу”. Рада Європи, [Рекомендація \(2006 р.\) 8](#), Комітет міністрів до держав-членів щодо допомоги потерпілим від злочинів (14 червня 2006 р.).

³ Ці обов’язки впливають з Кримінального процесуального кодексу України (КПК). Зокрема, стаття 2 встановлює, що одним із завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а стаття 55 передбачає, що потерпілий має право, за наявності законних підстав, на забезпечення його безпеки.

Крім того, Стамбульська конвенція (ратифікована Україною, а отже, застосовна відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК) у ч. 1 ст. 15 передбачає, що фахівці, які беруть участь у кримінальному провадженні та працюють з потерпілими від сексуального насильства, повинні пройти відповідну підготовку з питань прав і потреб потерпілих, у тому числі щодо запобігання вторинній віктимізації. Стаття 18(3) також вимагає вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення безпеки та захисту потерпілих та уникнення вторинної віктимізації.

⁴ Див. також “Кодекс Мурад” — міжнародний посібник з розробки кращих практик щодо потерпілих від систематичного та пов’язаного з конфліктом сексуального насильства, який можна використовувати разом з такими ресурсами, як цей Інструментарій. Див. MURAD CODE PROJECT, доступний за адресою: <https://www.muradcode.com/>.

⁵ Більш детальну інформацію про Manas можна знайти на їхньому вебсайті: <https://manas.org.uk/> (відвідано 13 серпня 2025 року).

⁶ Рада ООН з прав людини, Посібник з надзвичайних ситуацій (Січень 2024).

⁷ Американська психологічна асоціація. Словник психології APA (APA Dictionary of Psychology)., доступно за посиланням: <https://dictionary.apa.org/psychological-distress>

⁸ За визначенням Ради Європи: Комітет міністрів Ради Європи [Рекомендація Rec\(2006\)8 Комітету Міністрів державам-членам щодо допомоги постраждалим особам від злочинів](#) (Ухвалено Комітетом міністрів 14 червня 2006 року на 967-му засіданні заступників міністрів). Див. також [Директиву 2012/29/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 25 жовтня 2012 року, що запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів](#), що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів та заміни Рамкового рішення Ради 2001/220/JHA.

⁹ Міжнародний кримінальний суд, Політика щодо [гендерно-зумовлених злочинів](#) (Грудень 2023).

¹⁰ Міжнародний кримінальний суд, [Політика щодо злочину оборнення в рабство](#) (Грудень 2024), п.85.

¹¹ Ч. Р. Фіглі (1995). Втома від співчуття: до нового розуміння «ціни» піклування.

¹² Л. Засекіна та ін., [‘Посттравматичний стресовий розлад та моральна травма серед українських цивільних осіб під час війни, що триває’](#) (2023) 48 *Journal of Community Health* 748 (надалі Л. Засекіна, ‘ПТСР та моральна травма’). Див. також, Юлія Осмоловська та ін., [‘Шрами на їхніх душах: ПТСР і ветерани України’](#), GLOBSEC (05 вересня 2023 року), с. 15. “Моральна травма та почуття провини особи, яка вижила, можуть виникнути як реакція на травматичну подію, яка руйнує глибоко вкорінені моральні принципи або цінності. Подальші емоційні потрясіння можуть призвести до таких станів, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та інші розлади, в яких на перший план виходять такі емоції, як почуття

провини, сором, зрада та гнів, навіть якщо ці емоції можуть проявлятися без офіційного діагнозу”.

¹³ О. Лушак та ін. [‘Поширеність стресу, тривоги та симптомів посттравматичного стресового розладу серед українців після першого року російського вторгнення: загальнонаціональне перехресне дослідження’](#) (2024) 36 *The Lancet Regional Health – Europe* 1.

¹⁴ The Bearr Trust, [‘Переосмислення стійкості: чоловіки та конфліктна травма в Україні’](#) [витяг з конференції] (Кінгс-коледж, 20 лютого 2024 р.).

¹⁵ UNITAD, [Польовий посібник із травма-інформованих розслідувань](#) (2021), с. 17-18 [надалі Польовий посібник UNITAD]; М.Р. Гарві, [‘Екологічний погляд на психологічну травму та відновлення після травми’](#) (1996) 9(1) *Journal of Traumatic Stress* 3.

¹⁶ Для цього дослідження було опитано 1267 респондентів. Л. Засекіна, [‘ПТСР та моральна травма’](#), с. 5.

¹⁷ Ф. Чарльсон та ін. [‘Нові оцінки ВООЗ щодо поширеності психічних розладів у конфліктних ситуаціях: систематичний огляд та метааналіз’](#) (2019) 394 (10194) *Lancet* 240, pp. 240–248; Л. Дамке та ін., [‘Моделі впливу травм, пов’язаних з конфліктами, та їхній зв’язок із психопатологією: особистісно-орієнтований аналіз на основі вибірки населення зі східної частини ДРК’](#) (2021) 1 *SSM – Mental Health* 1; Всесвітня організація охорони здоров’я, [Інформаційний бюлетень: Посттравматичний стресовий розлад](#) (2024); Американська асоціація психіатрів, [Діагностичний та статистичний посібник з психічних розладів](#) (American Psychiatric Publishing, 5^{те} видання, 2013 рік), с. 278.

¹⁸ Л. Засекіна, [‘ПТСР та моральна травма’](#), с. 2.

¹⁹ Е. Нільсон та ін., [‘Традиційна ідеологія маскулінності, тяжкість симптомів посттравматичного стресового розладу \(ПТСР\) та лікування військовослужбовців і ветеранів: систематичний огляд’](#) (2020) 21 (4) *Psychology of Men and Masculinities* 1.

²⁰ Польовий посібник UNITAD, с. 18.

²¹ Т. Вокер, [‘Травма-інформована допомога в системі кримінального правосуддя’](#) в Д.А. Крайтон та Дж.Дж. Таул (ред.), *Кримінальна психологія* (Вайлі, 2021 рік), с. 735–750.

²² А. Міхелс та інші, [Інтеграція підходів з охорони психічного здоров’я та психосоціальної підтримки в механізми забезпечення відповідальності](#), с. 40.

²³ Конституція України, стаття 3.

²⁴ Зі слів досвідчених українських прокурорів під час круглого столу GRC 2024 року: GRC, [‘Висновки круглого столу: шлях потерпілої внаслідок СГЗЗ особи через кримінальний процес – Україна та найкращі практики’](#) (жовтень 2024 року).

²⁵ А. Мікельс та ін., [Інтеграція підходів до психічного здоров’я та психосоціальної підтримки в механізми несення відповідальності за особливо жорстокі злочини](#) (2024), с. 36–41.

²⁶ С. Сакуто та ін., [Документування передової практики щодо відповідальності за сексуальне насильство в умовах конфлікту: справа Сепур–Зарко](#) (травень 2020), с. 92, 122–123.

²⁷ Див., наприклад, Польовий посібник UNITAD, с. 23; [Глобальний Кодекс Поведінки Щодо Збору Та Використання Інформації Про Систематичне Сексуальне Насильство, Пов’язане З Конфліктом](#), (13 квітня 2022 року); А. Мікельс та ін., [Інтеграція підходів до психічного здоров’я та психосоціальної підтримки в механізми несення відповідальності за особливо жорстокі злочини](#), с. 46–50, 55–72.

²⁸ GRC, [‘Висновки круглого столу: шлях потерпілої внаслідок СГЗЗ особи через кримінальний процес – Україна та найкращі практики’](#) (жовтень 2024 року).

²⁹ Див. також А. Мікельс та ін., [Інтеграція підходів до психічного здоров’я та психосоціальної підтримки в механізми несення відповідальності за особливо жорстокі злочини](#), с. 65–67.

³⁰ Коли психологи та інші фахівці з психічного здоров’я інтегровані та залучені слідчими та прокурорами, вони відіграють важливу роль у процесі розслідування і можуть внести свій досвід у цей процес різними способами. Наприклад, вони допомагають оцінювати вразливість, ризики та заходи щодо їх зменшення, навчають та

підтримують слідчих у проведенні інтерв'ю, визначають конкретні потреби та відповідні засоби задоволення таких потреб, підтримують емоційну стабільність осіб, а також забезпечують подальші втручання після завершення інтерв'ю.

³¹ GRC, [‘Висновки круглого столу: шлях потерпілої внаслідок СГЗЗ особи через кримінальний процес – Україна та найкращі практики’](#) (жовтень 2024), с. 9.

³² Див. також А. Мікельс та ін., [Інтеграція підходів до психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в механізми несення відповідальності за особливо жорстокі злочини](#), с. 68–70.

³³ Див. також Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН), [‘Проведення травма-інформованого інтерв'ю з постраждалими внаслідок сексуального насильства’](#), с. 4–5.

³⁴ Ця таблиця взята з публікації Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), [“Проведення інтерв'ю з постраждалими від сексуального насильства з урахуванням травми”](#), с. 4–5. Більше прикладів див. на с. 4–5

³⁵ Адміністрація США з питань зловживання психоактивними речовинами та психічного здоров'я (SAMHSA), [Концепція SAMHSA щодо травми та керівництво щодо травма-інформованого підходу](#) (2014), с. 7. Це визначення використовується в Польовому посібнику UNITAD.

³⁶ Для отримання додаткової корисної інформації про те, як реагувати, коли особа виявляє ознаки дистресу, див. також УВКПЛ ООН, [‘Проведення травма-інформованого інтерв'ю з постраждалими внаслідок сексуального насильства’](#), с. 3.

³⁷ Див. УВКПЛ, Інструмент 3: Інтерв'ювання потерпілих від гендерно-зумовленого насильства, с. 10–11; А. Мішельс та ін., [Інтеграція підходів психічного здоров'я та психосоціальної підтримки у механізмах підзвітності](#), с. 64; Польовий посібник UNITAD, с. 128.

³⁸ Офіс Генерального прокурора України, [Статистичні Дані](#).

³⁹ УВКПЛ, [Свавільне затримання, катування та жорстоке поводження в контексті збройного конфлікту на сході України, 2014–2021 роки](#), UN Doc. A/HRC/47/CRP.2 (2021).

⁴⁰ Global Survivors Fund, [Дослідження в Україні щодо стану та можливостей відшкодування збитків особам, які постраждали внаслідок сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом](#) (травень 2022), с. 36–37.

⁴¹ Е. Нільсон та ін., [‘Традиційна ідеологія маскулінності, тяжкість симптомів посттравматичного стресового розладу \(ПТСР\) та лікування військовослужбовців і ветеранів: систематичний огляд’](#) (2020) 21 (4) *Psychology of men and masculinities* 1.

⁴² УВКБ ООН, [Звіт Незалежної міжнародної комісії з розслідування подій в Україні](#), Док. ООН A/HRC/58/67 (2025 р.), пп. 39 і далі.

⁴³ Там само, пп. 48 і далі; УВКПЛ, [Свавільне затримання, катування та жорстоке поводження в контексті збройного конфлікту на сході України, 2014–2021 роки](#), UN Doc. A/HRC/47/CRP.2 (2021).

⁴⁴ УВКПЛ ООН, [Інформаційний бюлетень: Україна](#) (лютий 2025 р.).

⁴⁵ DIGNITY, [‘Три роки після російського вторгнення: катування використовуються як засіб придушення’](#) (24 лютого 2025 р.).

⁴⁶ Термін “ветеран” не означає постійного звільнення з військової служби або участі у бойових діях, а позначає юридичний статус. Багато українських солдатів, які мають статус ветерана, залишаються на дійсній службі, взаємодіючи з цивільним життям лише під час відпусток або тимчасових відпусток. С. Брус та А. Пашкіна, [‘Політика щодо ветеранів в Україні: історичний розвиток та сучасні виклики’](#), Принцип (23 лютого 2024 р.), ст. 20, посилаючись на Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, а саме на статтю 4.

⁴⁷ Т. Полек та ін., [‘Від травми до повернення: етнографічне дослідження шляху ветеранів та їхніх родичів’](#), Принцип (22 вересня 2023 р.), ст 11.

⁴⁸ Там само., ст. 14–16; К. Вовк, [‘Адреналіновий сплеск: чи хочуть солдати повернутися на війну?’](#), Свідомі (23 серпня 2023 р.).

⁴⁹ The Bearr Trust, [‘Переосмислення стійкості: чоловіки та конфліктна травма в Україні’](#) [витяг з конференції] (Кінгс-коледж, 20 лютого 2024 р.).

⁵⁰ К. Вовк, ‘Провина військових: як уникнути шкоди й допомогти?’, Свідомі (5 серпня 2023 р.).

⁵¹ Там само.

⁵² Міжнародна рада з досліджень та обмінів (IREX), “Опитування щодо реінтеграції ветеранів, зосереджене на використанні медичних послуг серед ветеранів”, Аналітичний звіт (14 липня 2021 р.); К. Джонсон та інші, ‘Зв’язок статусу комбатанта та сексуального насильства з результатами для здоров’я та психічного здоров’я в післяконфліктній Ліберії’ (2008 р.) 300 (6) JAMA 676.

⁵³ IREX, ‘Опитування постачальників послуг у сфері психічного здоров’я’; IREX, ‘Опитування щодо реінтеграції ветеранів, зосереджене на використанні медичних послуг серед ветеранів’, Аналітичний звіт (14 липня 2021 р.).

⁵⁴ Глобальний фонд для осіб з інвалідністю, “Аналіз ситуації щодо прав осіб з інвалідністю в Україні: короткий огляд країни”, Організація Об’єднаних Націй в Україні (2025), доступний тут: <https://globaldisabilityfund.org/new/wp-content/uploads/2025/03/Country-brief-Ukraine.pdf>

⁵⁵ Офіс Президента України, ‘Олена Зеленська взяла участь у підсумковому у 2023 році засіданні Ради безбар’єрності’ (11 грудня 2023 р.).

⁵⁶ Управління ООН з питань запобігання геноциду та відповідальності за захист, Керівні вказівки щодо осіб з інвалідністю та запобігання геноциду, воєнним злочинам і злочинам проти людяності (жовтень 2024 р.), ст. 21.

⁵⁷ Верховний комісар ООН у справах біженців (УВКБ ООН) в Україні, Оновлення щодо заходів захисту №5, Щорічне оновлення 2024 р., ст. 3.

⁵⁸ УВКБ ООН, Забезпечення захисту осіб з інвалідністю, які втікають з України (29 листопада 2022 р.).

⁵⁹ Покладіть край зловживанням щодо людей з інвалідністю, Інтерв’ю з постраждалими особами, які мають інвалідність (18 лютого 2020 р.).

⁶⁰ Управління ООН з питань запобігання геноциду та відповідальності за захист, Керівні вказівки щодо осіб з інвалідністю

та запобігання геноциду, воєнним злочинам і злочинам проти людяності (жовтень 2024 р.).

⁶¹ Amnesty International, “Колись у мене був дім”: досвід літніх людей, які пережили війну, вимушене переселення та доступ до житла в Україні (2022 р.).

⁶² К.М. Кокореліас та ін., “Посилення нерівності: огляд досвіду людей похилого віку в умовах конфлікту” (2023 р.) 71(10) *Journal of the American Geriatrics Society* 3287.

⁶³ Amnesty International, “Колись у мене був дім”: досвід літніх людей, які пережили війну, вимушене переселення та доступ до житла в Україні (2022 р.).

⁶⁴ Польовий посібник UNITAD.

⁶⁵ Штефан Фоглер, ‘Люди, що належать до ЛГБТК+ спільноти, мають складні стосунки з поліцією — нове опитування показує високий рівень утисків, зловживань та недовіри’, *The Conversation* (13 серпня 2024 р.).

⁶⁶ Харківський інститут соціальних досліджень і Харківська правозахисна група, Проблеми дискримінації та насильства з боку правоохоронних органів щодо ЛГБТ-осіб: результати якісного дослідження (2021 р.), ст. 15-16.

⁶⁷ Там само, ст. 9-10, 22.

⁶⁸ Дж. Г. Гмелін та ін., Підвищений ризик психічних розладів серед представників ЛГБТ-спільноти: міждержавні дані, отримані в результаті Всесвітнього опитування про психічне здоров’я (2022 р.) 57(11) *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 2319.

⁶⁹ Л. Волосевич та ін., ‘Дослідження дискримінації, мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті в Україні’, Рада Європи (2022 р.), ст. 6.

⁷⁰ Згідно з опитуванням, проведеним в Україні у 2024 році, 31,1% респондентів заявили про своє негативне ставлення до людей з іншою гендерною та сексуальною ідентичністю, а 35,7% висловилися проти надання таким людям права реєструвати цивільне партнерство в Україні. Київський міжнародний інститут соціології, ‘Сприйняття ЛГБТ-осіб та їхніх прав в Україні: результати

телефонного опитування, проведеного з 26 травня по 1 червня 2024 року (17 червня 2024 р.). Хоча це відображає поточні виклики, що впливають на ці спільноти, та дискримінацію щодо них, слід також зазначити, що результати опитування відображають значні та безпрецедентні зміни в громадській думці на користь рівних прав для представників ЛГБТКІА+ в Україні, багато з яких служать у Збройних силах України і втратили своє життя під час виконання службових обов'язків. Для отримання додаткової інформації див. Українську асоціацію ЛГБТ+ військових та ветеранів за рівні права, доступну тут: <<https://www.lgbtmilitary.org.ua/en/>> (відкрито 27 серпня 2025 р.).

⁷¹ PROJECTOR, ‘Заключний звіт — Про документування воєнних злочинів проти представників ЛГБТК+ спільноти в Херсонській області у період з березня по вересень 2023 року’, (3 вересня 2023 р.). Про методологію звіту див. ст. 12-13.

⁷² Вторинна або опосередкована травма — це повільний, кумулятивний процес, який відбувається в результаті прямого та/або опосередкованого впливу значної кількості особистих історій про трагедії, втрати та біль.

⁷³ Е. Джоунс та ін., Психічне здоров'я та добробут в юридичній професії (Bristol University Press, 2020 р.).

⁷⁴ Див. загалом А. Коніг та А. Лампрос, Графіка: Травми та значення в нашому онлайн-житті (Cambridge University Press, 2023 р.).

⁷⁵ Див. напр., Канадська медична асоціація, ‘Втома від співчуття: ознаки, симптоми та способи боротьби з нею’ (8 грудня 2020 р.).

⁷⁶ Деякі рекомендації були надані українською НУО “Блакитний птах” з метою зменшення ризику вторинної травми для фахівців, які працюють з постраждалими, зокрема в зонах конфлікту. Ці рекомендації стосуються осіб, які виконують роботу, пов'язану з високим рівнем стресу та травматичними переживаннями, таких як слідчі, прокурори та інші особи, які взаємодіють із постраждалими від міжнародних злочинів. Див. також Звіт ARQ National Psychotrauma Centre щодо України, с. 28-29; А. Мішель та ін., Інтеграція підходів до психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в механізми підзвітності, с. 54-55.

⁷⁷ Благодійний фонд “Демократичні ініціативи” Ілка Кучеріва та Міжнародний фонд “Ренесанс”, ‘Внутрішньо переміщені особи та біженці: потреби та очікування від майбутньої оцінки’ (2022 р.).

⁷⁸ Американська асоціація психологів (АПА), Міжпоколіннева травма (Словник психології АПА, онлайн видання); Дж. Кіні та ін., ‘Міжпоколіннева травма, у М. Пентекост та ін. (ред.), Посібник з ДОНаД та суспільства: минуле, сьогодення та майбутні напрямки біосоціальної співпраці (Cambridge University Press 2024 р.), ст. 166-173. Див. також напр. Р. Єгуда, ‘Як травми батьків залишають біологічні сліди в дітях’ (1 липня 2022 р.) *Scientific American*.

⁷⁹ Б. Безо і С. Маррі, ‘Міжпоколінневий вплив геноциду Голодомору на гендерні ролі, очікування та поведінку: досвід України’ (2015 р.) 3 (3) *Аннали психіатрії і ментального здоров'я* 1 (тут і далі Б. Безо і С. Маррі, ‘Міжпоколінневий вплив геноциду Голодомору’); Е. Вестін, ‘Травма та зцілення через дослідження міжпоколінневих постраждалих від Голодомору’ (2024 р.) 21(4) *Life Writing* 715 (тут і далі Е. Вестін, ‘Травма і зцілення’); В. Горбунова і В. Климчук, ‘Психологічні наслідки Голодомору в Україні’ (2020 р.) 7(2) *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 33 (тут і далі В. Горбунова і В. Климчук, ‘Психологічні наслідки Голодомору’).

⁸⁰ Г. Хіршбергер, ‘Колективна травма та соціальне конструювання значення’ (2018 р.) 9 *Frontiers in Psychology* 1; Н. Фролова і Р.К. Сілвер, ‘Раптова, але тривала колективна травма: досвід України’ (*PLOS Mental Health*, 10 червня 2024 р.) (тут і далі Н. Фролова і Р.К. Сілвер, “Колективна травма”).

⁸¹ Н. Фролова і Р.К. Сілвер, “Колективна травма”; Л. Засекіна, “ПТСР і моральна травма”, ст. 1.

⁸² І. Франкова та ін., ‘Колективна травма в Україні: реалії та перспективи дослідження багатопоколінневої спадщини’ (2023 р.) 8(3) *Psychosomatic Medicine and General Practice* 1.

⁸³ В Україні, за оцінками, з 24 лютого 2022 року було поранено/травмовано 35 548 цивільних осіб, причому загальні дані про постраждалих серед цивільного населення (кількість загиблих і поранених/травмованих цивільних осіб) свідчать про непропорційний вплив на чоловіків і хлопців. УВКПЛ, [Україна: Захист цивільного населення в збройному конфлікті – оновлення за липень 2025 року \(13 серпня 2025 року\)](#), ст. 3. На передовій, за оцінками, 140 000 українських бійців отримали поранення в ході бойових дій, причому майже 90% таких поранень припадає на

кінцівки. Л.Л. Лоурі та ін., ["Якісна оцінка типів бойових травм та профілактика травм в Україні після російського вторгнення"](#) (2025 р.) BMJ Military Health.

⁸⁴ Зверніть увагу, що ці ресурси не були незалежно перевірені GRC. Особи, зацікавлені в їх використанні, несуть відповідальність за підтвердження їх точності та доступності, включаючи інформацію про те, чи є вони безплатними. Хоча всі ресурси повинні бути доступними українською мовою, це не гарантується.

Контакти

Загальні запити

info@grcompliance.org

Контакт для преси

press@grcompliance.org

Вебсайт

globalrightscompliance.org

